

Stockholmsyndrom

Roskilde Universitet
4. Semesterprojekt
Forårssemestret 2015
Psykologi: Fagmodulprojekt
Gruppe 120
Vejleder: Erik Axel
Antal anslag inkl. mellemrum: 98.699 (41,1 sider)

Af Camilla Olsen 52373, Louise Søborg Dahl 53122, Theis Johansson 52470 & Jákup Björnsson Haraldsen 51598

Abstract

This study investigates the phenomena Stockholm syndrome. The main focus will be on criminal situations regarding hostages and kidnappings. Seen as the phenomenon originates from the incident in Stockholm in 1973, we have chosen to use this incident as our primary case from which we will highlight relevant variables. In addition to our primary case, other cases such as the Elizabeth Smart case and the Patricia Hearst case will be used as additional sources of examination of the phenomena. Through various views, the paper studies the development of the Stockholm syndrome during the before mentioned criminal situations. Furthermore it discusses whether or not the phenomenon occurs within all the examined cases, and where the line is drawn between being a victim of Stockholm syndrome or victim of actual love.

The study indicates that the phenomena Stockholm syndrome is being perceived and explained as a survival mechanism that the victim uses to enhance their chances of survival in a life-threatening situation. Furthermore it indicates that the phenomena, and hereby the positive relationship that occurs between victim and perpetrator, does not appear to be occurring between every victim and perpetrator within a group of hostages. Also, the degree of the development of the phenomena varies from person to person depending on the individual's state of mind and the given circumstances. Finally it indicates that it cannot be known whether or not it is the phenomenon that continues when the victim marries the perpetrator or if it happens to be real feelings of affection.

Indhold

Abstract.....	2
Problemfelt og problemformulering.....	4
Metode.....	5
Afgrænsning	5
Redegørelse for Stockholmsyndrom	6
Hjernevask.....	8
Redegørelse for gidseltagning i Stockholm.....	9
Redegørelse for Elizabeth Smart og Patricia Hearst.....	12
Elizabeth Smart.....	12
Patricia Hearst	13
Teori.....	15
Dee L. R. Graham	15
Judith L. Herman.....	19
Introduktion til psykoanalytiske perspektiver.....	20
Identifikation med aggressoren.....	21
Tilknytningsteori	23
Viktor Frankl	25
Analyse	27
Identifikation med aggressoren.....	27
Forsvarsmekanismer og tilknytning.....	33
Diskussion.....	36
Konklusion.....	39
Litteraturliste	41
Bøger (Inkl. e-bøger):	41
Tidsskriftartikel.....	41
Internetsider	41

Problemfelt og problemformulering

Stockholmsyndromet er et fænomen, der opstod i 1973 efter en gidseltagning i Stockholm, hvor gidslerne havde udviklet positive følelser over for deres gidseltagere og følte sig mere sikker hos dem frem for hos politiet. Der har yderligere været flere forskellige sager op igennem årene, hvor der påstås at være tale om udviklingen af Stockholmsyndrom. Det er et omdiskuteret fænomen, da der ikke er en endelig definition på, hvad det er. Siden 1973 er det eneste indhentede datamateriale taget fra faktiske gidseltagningssituationer, som har varieret meget med hensyn til antallet af involverede mennesker, omstændighederne og tidsrammen (medical-dictionary.thefreedictionary.com, d. 11.4.2015).

Grundlaget for valg af emne ligger i, at vi undrer os over, hvad der får mennesker til at sympatisere med gerningsmanden og udvikle positive følelser overfor denne – og i ekstreme tilfælde ændre ideologi og muligvis udføre kriminelle handlinger sammen med gerningsmanden. Vi undrer os over, hvad der kan få en person til at føle sig sikker hos en mand, der har truet personen med dens fremtidige overlevelse. Hvilke mekanismer sættes der i gang hos et menneske, som medfører, at man kan se det gode i en gerningsmand? Nogle kalder det hjernevask, men er det hjernevask, overlevelsesinstinkt, eller sker der noget, som rent faktisk udvikler sig til noget ægte? Prøver offeret at se det fra gerningsmandens side?

Spørgsmål som disse er nogle af de generelle problemstillinger, som vi gerne vil undersøge og diskutere i projektet. Vi har valgt at undersøge fænomenet gennem tre udvalgte cases, hvor der vil tages mest udgangspunkt i før omtalte gidseltagning i Stockholm. I undersøgelsen af de forskellige sager vil vi se på, hvilke forhold, der forekommer under de givne situationer, som medfører, at fænomenet udvikles, om det forekommer ved alle sagerne, og hvor grænsen går.

Vi har opstillet følgende problemformulering:

Hvad sker der i interaktionen mellem gidsel og gidseltager? Og hvad er det, der gør, at gidslet udvikler positive følelser overfor gerningsmanden?

Metode

I forbindelse med vores tilgang til fænomenet, har vi i høj grad anvendt casemetoden til at undersøge og diskutere fænomenet. Normalt benyttes casemetoden til at udføre kvalitative undersøgelser, som for eksempel observationer og interviews, for at indsamle de nødvendige data om et konkret tilfælde. Dette gøres for at skabe en dybdegående undersøgelse af enkeltpersoner, bestemte grupper eller begivenheder. Herunder er rekonstruktion også en anvendt metode for at gøre omstændigheder og andre detaljer klart for forskeren (www.simplypsychology.org: besøgt 11.5.2015).

En case kan være mange forskellige ting – i sundhedsvidenskab, psykiatri eller jura bruges den til at illustrere bestemte teoretiske pointer. På trods af, at casemetoden som sagt normalt bruges til interviews og lignende, har vi ikke benyttet os af disse kvalitative tilgange, men i stedet brugt de tre forskellige cases til at illustrere de valgte teoretikers pointer.

En case er åben for et væld af sammenhænge. Der er flydende grænser mellem casen og andre genstandsområder, og disse grænser bevæger sig under arbejdet med casen. Det betyder, at når forskeren starter med at arbejde med casen, kan han/hun have én forståelse af den, men gennem bearbejdningen og tilegnelsen af ny information kan forskeren videreudvikle sine holdninger og meninger. Forskerens læringsproces udvikler sig altså i flugt med casestudiet, som gør, at forskeren kan videreudvikle sine kompetencer og erfaringer (Flyvbjerg, 2001: 72). Med dette sagt, kan man sige, at vi ved projektets start havde én forståelse af Stockholmsyndromet, og denne har så udviklet sig i takt med tilegnelsen af den nye information om fænomenet, som vi har erhvervet os.

Afgrænsning

Stockholmsyndromet er mere end bare en kidnapning eller en gidseltagning. Man kan snakke om voldelige forhold, voldelige forældre i en opvækst eller andre lignende episoder, men vi har dog valgt at tage udgangspunkt i aspektet omhandlende gidseltagninger og kidnapninger. Dette betyder ikke, at vi holder os helt væk fra de andre aspekter, men at informationen om disse er meget begrænset i projektet, da det ikke var dette vi ønskede at fokusere på.

Vi afgrænser os fra eftermælet i forhold til Stockholmsyndromet og fokuserer hovedsageligt på interaktionen mellem gidseltager og gidsel i situationen, hvor gidseltagningen er i gang. Hvordan gidslet bearbejder følelserne til sin tilfangetager efter frigivelsen vil blive diskuteret lidt, men det er ikke noget, som vi har valgt at gå i dybden med.

En af teoretikerne, som vi inddrager i vores projektet, er Dee L. R. Graham. Hendes fokus ligger dog tungt på en mere radikal feministisk vinkel, som vi har valgt at afgrænse os fra, da fokus derved ville have ligget på magten mellem mænd og kvinder generelt.

Redegørelse for Stockholmsyndrom

I det følgende afsnit vil der blive redegjort for selve Stockholmsyndromet – herunder hvad fænomenet indebærer, hvordan det udvikles og under hvilke forhold.

Stockholmsyndromet er et fænomen, der benyttes til at beskrive en række psykologiske symptomer hos mennesker, som har været kidnappet eller på anden vis været udsat for blandt andet frihedsberøvelse, isolation og trusler på livet, for derefter at udvikle positive følelser overfor gerningsmanden. Stockholmsyndromet er også kendt som *Overlevelses Identifikationssyndromet* eller som det hedder på engelsk *Survival Identification Syndrome* (medical-dictionary.thefreedictionary.com: besøgt d. 11.4.2015). Stockholmsyndromet er et umiddelbart komplekst og paradoksalt fænomen i og med, at der ikke er nogen universel accepteret teori om de psykologiske mekanismer, som er ansvarlige for at udvikle og vedligeholde syndromet: ”The paradoxical nature of the syndrome suggests that we, as a public, as mental health professionals, and even as former hostages, do not really understand it” (Graham m.fl., 1994: 28). På trods af, at der ikke er nogen endelig definition af fænomenet, og der fortsat sås tvivl om, om det overhovedet kan kaldes et syndrom, har mange forskellige psykologer og psykiatere forsøgt at give deres bud på, hvad fænomenet indebærer, og hvordan det udvikles. En af de psykologer, som vi har valgt at benytte som projektets teoretiske udgangspunkt, består af Dee L. R. Graham, som sammen med Edna I. Rawlings og Roberta K. Rigsby, har skrevet bogen *Loving To Survive*. I denne bog beskrives Stockholmsyndromet som det komplekse fænomen det er, der redegøres for forskellige små teorier om fænomenet, og Graham kommer med sit eget bud på en generaliseret, universel teori.

Som beskrevet indebærer Stockholmsyndromet, at der udvikles et følelsesmæssigt bånd mellem et gidsel og dettes tilfangetager. Der opstår positive følelser, og i nogle tilfælde endda romantiske følelser, mellem gidslet og gerningsmanden. Kuleshnyk har forsøgt at opstille tre generelt accepteret følelser, som er til stede ved tilfælde om Stockholmsyndrom: 1. Gidslet har positive følelser overfor gerningsmanden. 2. Gidslet har negative følelser mod politiet og andre autoriteter,

som forsøger at redde ham/hende fra gerningsmanden. 3. Gerningsmanden har positive følelser overfor gidslet (Graham m.fl., 1994: 31). Derudover har Graham opstillet fire sameksisterende forhold, som kan siges at være til stede i forbindelse med Stockholmsyndromet. Disse forhold består af: 1. En opfattet trussel mod overlevelse og troen på, at gerningsmanden er villig til at udføre den trussel. 2. Gidslets opfattelse af selv den mindste venlighed fra gerningsmanden i en grusom kontekst. 3. Isolering af andre perspektiver end gerningsmandens perspektiv. 4. Den manglende evne til at flygte fra gerningsmanden (Graham m.fl., 1994: 33).

Gerningsmanden terroriserer gidslet, som ikke kan flygte, ved at true gidslets psykologiske eller fysiske overlevelse. Dette kan for eksempel være, hvis gerningsmanden holder en pistol ved gidslets hoved og spiller russisk roulette. På grund af dette traume har gidslet brug for omsorg og beskyttelse, og fordi gidslet er isoleret fra andre, må det søge til gerningsmanden for venlighed, empati eller kærlighed. Hvis gidslet så opfatter/oplever venlighed fra gerningsmanden, får gidslet håb om, at gerningsmanden vil ende terroriseringen og lade gidslet overleve. Med opfattelsen af venlighed og håb, benægter gidslet således enhver følelse af fare, frygt og vrede, som det egentlig føler overfor gerningsmanden. Benægtelsen opstår, fordi frygten er for meget for gidslet at håndtere, og hvis gidslet udviser vrede mod gerningsmanden, risikerer det, at gerningsmanden fuldfører sin trussel om at skade eller dræbe gidslet. Denne form for benægtelse muliggør således dannelsen af det følelsesmæssige bånd mellem gidslet og gerningsmandens positive sider (Graham m.fl., 1994: 37-38). I forlængelse af det nydannede bånd mellem gidslet og gidseltager, betyder gerningsmandens glæde næsten alt for gidslet, som sætter gerningsmandens behov før sine egne. For at gøre gerningsmanden glad, forsøger gidslet at sætte sig ind i gerningsmandens tankegang, så gidslet kan tænke og føle det, som gerningsmanden tænker og føler – altså gidslet påtager sig gerningsmandens verdenssyn:

”For example, it is unimportant to the victim if she or he has a headache, except to the extent that the headache gets in the way of keeping the abuser happy. But if the abuser has a headache, the victim will do everything possible to relieve the abuser’s headache and ensure the abuser’s well-being, therefore denying the victim’s own needs, feelings, and perspectives” (Graham m.fl., 1994: 38).

Ved at udvikle positive følelser overfor gerningsmanden og benægte sin egen vrede og frygt, og ved at påtage sig gerningsmandens verdenssyn, sker der en overførsel af gidslets vrede fra

gerningsmanden til politiet og andre autoriteter, som gidslet i højere grad ser som 'de onde' og som dem, der sandsynligvis ender med at få gidslet dræbt. Gidslet ser altså i stedet gerningsmanden som 'den gode' – som sin beskytter (Graham m.fl., 1994: 38-39).

Det er meget forskelligt, hvem der udvikler Stockholmsyndromet, og hvem der ikke gør, hvilket også er en af de faktorer, der gør, at fænomenet ikke har en endelig, universel teoretisk forklaring. Ligeledes er det vanskeligt at definere, hvor lang tid der går, før fænomenet udvikles, og hvor længe det varer. Nogle teoretikere, såsom psykiateren Frank Ochberg, påstår, at det tager tre-fire dage, før fænomenet udvikles hos et gidsel, men tiden behøver ikke nødvendigvis at have relevans for fænomenets udvikling. Stockholmsyndromets fremkommen og udvikling kan i lige så høj grad være determineret af de begivenheder, der udfolder sig, og i hvilken livstruende (psykisk og fysisk) situation, gidslet befinder sig i (Graham m.fl., 1994: 19). Hvis gidslet udvikler fænomenet og er udsat for føromtalt forhold i længere tid, hermed måneder eller år, vil gidslets selv, altså dets personlighed, ideologier med mere, blive set igennem gerningsmandens øjne, og hermed erstatte ethvert selv, der eksisterede hos gidslet inden tilfangetagelsen (Graham m.fl., 1994: 39). Både mænd og kvinder er lige sandsynlige om at udvikle Stockholmsyndromet, og alder har heller ikke vist sig at være nogen begrænsning for udviklingen. Dog kan det påpeges, at kvinder i højere grad har en tendens til at danne et romantisk og/eller seksuelt forhold til gerningsmanden, hvilket ikke ses så meget ved mandlige gidsler. Ifølge Graham m.fl. kan dette have at gøre med, at kvinder oftest bliver udsat for trusler om voldtægt eller bliver udsat for decideret voldtægt og andre seksuelle handlinger begået af gerningsmanden (Graham m.fl., 1994: 21).

Hjernevask

Når der tales om fænomenet Stockholmsyndrom, og man for eksempel hører om en kidnapningssag, hvor gidslet har dannet et følelsesmæssigt forhold til sin undertrykker, er der en tendens til at bortforklare forholdet og gidslets adfærd med hjernevask. Det er nærmest umuligt for et udefrakommende synspunkt at sætte sig ind i den givne situation, hvorfor forklaringen om hjernevask kan ses som den eneste logiske forklaring på gidslets unormale adfærd overfor gerningsmanden. Da det derfor oftest diskuteres om udviklingen af Stockholmsyndromet kan kaldes hjernevask, eller om det er et rent overlevelsesinstinkt hos gidslet, har vi valgt at inkludere et kort afsnit om selve begrebet hjernevask, og hvad det indebærer.

Begrebet hjernevask blev anvendt første gang i vestlig litteratur i 1952, hvor den amerikanske journalist Edwin Hunter brugte det som titlen på sin bog *Brainwashing in Red China*. Ordet hjernevask stammer fra det kinesiske begreb 'Hsi Nao', som betyder rensning af sindet. I tidens løb er teknikken omkring hjernevask blevet brugt som et psykologisk middel i adskillige forsøg på at ændre menneskers ideologier, politiske overbevisninger og endog personlighed og følelser, og erstatte disse med magthaverens. Det er en teknik, hvor man altså forsøger at påvirke andre mennesker til at ændre adfærd og ændre deres måder at anskue verden på. Hjernevask må derfor forstås som en masse påvirkningsstrategier, der anvendes til at nedbryde et andet menneskes psykologiske barriere (Rolf, 2004: 65). George Orwell siger følgende i sin roman *1984* om ønsket om total kontrol over et andet menneske: "We convert him, we capture his inner mind, we reshape him. We burn all evil and all illusion out of him; we bring him over to our side, not in appearance, but genuinely, heart and soul" (Herman, 1997: 76). Påvirkningsstrategierne kan inkludere både fysisk og psykisk tortur, herunder trussel om at skade, torturere eller dræbe offeret, fysisk og social udmatning, såsom frarøvelse af mad og søvn, og social isolation fra omverden. Den sociale isolering fra andre end udøveren af hjernevasken fører til, at offeret bliver fuldstændig afhængigt af udøveren og danner et bånd til personen: "Inevitably, in the absence of any other point of view, the victim will come to see the world through the eyes of the perpetrator" (Herman, 1997: 81). Det essentielle i processen med at få en person til at opgive sine egne overbevisninger og moralprincipper og adoptere en andens, er at overbevise personen om, om man er 'den gode', som forstår personen. Det handler om at overbevise offeret om, at det er 'os mod dem', hvilket skaber et fortroligt bånd mellem offeret og udøveren af hjernevasken, og dette vil medføre, at offeret vil være modtageligt for forslag, som det aldrig selv ville have overvejet.

Redegørelse for gidseltagning i Stockholm

Følgende afsnit er en beskrivelse af den oprindelige gidseltagning i Stockholm i 1973, som tidligere nævnt er herfra navnet Stockholmsyndrom stammer fra. Denne sag vil være projektets primære case, hvorfor vi har valgt at uddybe detaljerne omkring gidseltagningen.

Fænomenet Stockholmsyndrom har fået tildelt navnet af svenskmanden Nils Bejerot, som var politiets psykiatriske konsulent under gidseltagningen i Stockholm i 1973. Gidseltagningen forløb sig over ca. fem dage i en af de største banker i den svenske hovedstad. Gerningsmændene bestod af ekxfangerne Jan-Erik Olsson og Clark Olofsson, som truede de fire gidsler på livet, men som

samtidig udviste omsorg og venlighed overfor dem. I bogen *Loving To Survive* af Dee L. R. Graham m.fl. beskrives der, hvad der helt præcist skete inde i bankboksen, og hvordan det tætte, paradoksale forhold udviklede sig mellem gidslerne og gerningsmændene.

Den 23. august 1973 gik Jan-Erik Olsson ind i banken i Stockholm og begyndte at skyde op i loftet med sit maskingevær. Han kommanderede en af bankens ansatte, en bogfører, til at bagbinde tre af bankens kvindelige ansatte. Disse tre kvinder bestod af Birgitta Lundblad, Elisabeth Oldgren og Kristin Ehnmark. Olssons første krav til politiet var, at de skulle løslade den indsatte Clark Olofsson, som sad fængslet for at være medskyldig i mordet på en politimand og for bevæbnet røveri. Herefter krævede han penge, våben, skudsikre veste og en hurtig bil, som han og gidslerne kunne stikke af i. Politiet og den svenske premiereminister nægtede dog at gå med til, at Olsson kunne køre derfra med gidslerne. Da dette krav ikke kunne indfries, truede Olsson de tre gidsler på livet, men fuldførte ikke truslerne. Herefter ventede Olsson på, at politiet skaffede de penge, som han havde bedt om, og den indsatte Clark Olofsson. Da Olofsson ankom til banken, gik han den igennem for at fjerne filmene i overvågningskameraerne og tjekkede, at politiet ikke var kommet ind i banken. I gennemgangen af banken fandt han en ansat, som gemte sig ude på lageret, og den ansatte blev således det fjerde og sidste gidsel, Sven Safstrom. De to gerningsmænd havde nu fået indfriet alle deres krav, bortset fra kravet om den hurtige bil til at forlade banken i (Graham m.fl., 1994: 1-3). Da dette ikke kunne lade sig gøre, barrikaderede gerningsmændene sig inde, sammen med gidslerne, i den smalle bankboks, hvor de alle sammen tilbragte de næste 131 timer.

Til forhandlingen med politiet benyttede gerningsmændene sig af kontrollen, de havde over gidslerne, og disses frygt for deres liv. De truede gentagne gange med at skade dem eller dræbe dem og tog blandt andet telefonen hen til et gidsel, så politiet kunne høre gidslets hurtige åndedræt. På trods af gerningsmændenes brutalitet, udviste de dog også omsorg over for gidslerne. De lod blandt andet de kvindelige gidsler ringe til deres familier umiddelbart efter gidseltagningens start, og da en af kvinderne ikke kunne komme igennem til sit barn, trøstede Olsson hende og sagde, at alt nok skulle gå (Graham m.fl., 1994: 2). Gerningsmændene talte til gidslerne med et venligt toneanfald, og Olsson gav sin jakke til en af kvinderne, fordi hun frøs inde i bankboksen. De lod gidslerne gå på toilettet på trods af, at det kunne ende med deres eget forfald. På vej ud på toilettet har et vidne berettet om, at hun så politiet give fingertegn til hende, men hun gik alligevel tilbage til gerningsmændene: ”Jeg følte, at jeg forrådte dem. Jeg frygtede, at jeg ville sætte de andres liv i fare,

hvis jeg ikke kom tilbage". Da et gidsel klagede over klaustrofobi inde i bankboksen, gav Olsson hende et reb rundt om halsen og lod hende gå en tur, mens han holdte fast i den anden ende af rebet. Gidslet har herefter berettet, at hun syntes det var meget sødt af ham (Graham m.fl., 1994: 6). Derudover fik Olsson tilladelse til at ligge sig ved siden af et af de kvindelige gidsler på gulvet af bankboksen og fik også tilladelse til at røre hende. Da han spurgte, om han måtte have samleje med hende, sagde hun nej, hvorefter han accepterede dette og vendte sig væk fra hende, hvor han efterfølgende onanerede med sig selv. Gidsel: "Jeg tænkte, at hvis jeg kunne blive intim med ham, ville han måske droppe det hele eller indse, at han ikke havde lyst til at gennemføre røveriet og gidseltagningen." I forbindelse med tåregas, sagde Olsson til gidslerne, at han hellere ville dræbe sig selv og gidslerne end lade dem blive retarderet (ved udsættelse for tåregas i mere end et kvarter, bliver en person permanent hjerneskadet). Det mandlige gidsel har berettet, at han syntes, at Olsson var en rar mand (Graham m.fl., 1994: 7). Da et gidsel begyndte at menstruerer, krævede Olsson, at politiet kom med forsyninger til gidslet. Hen imod de sidste dage i bankboksen, kom Olsson i tanke om, at han havde tre pærer i sin lomme fra et tidligere måltid. Da gidslerne var sultne, skar han pærerne i halve, så alle kunne få én hver. På dette tidspunkt sås et form for 'samfund' inde i boksen, eftersom gidslerne også hjalp med praktiske opgaver (Graham m.fl., 1994: 8-9).

I forbindelse med politiets redningsmetoder har gidslerne fortalt, at de ikke troede på, at politiet ikke ville ende med at forårsage dem skade, hvorfor de blev vrede på dem. Et af gidslerne fortalte, at det var Olsson, der beskyttede dem mod politiet og ikke omvendt. Hun blev vred på premierministeren, fordi han ikke ville lade gerningsmændene køre derfra med gidslerne: "De har ikke gjort os noget – tværtimod har de været rigtigt søde. Jeg stoler fuldt ud på dem" (Graham m.fl., 1994: 5). Olsson trøstede ligeledes et gidsel og fortalte hende, at alt nok skulle gå, hvis bare politiet forsvandt. Hun tænkte derefter, at det var politiet, der afholdt hende fra at se sine børn igen. I forbindelse med en eksplosion i boksens ventilation, fortalte Olsson gidslerne, hvordan de skulle håndtere eksplosionen, så de ikke kom til skade eller fik ringen i ørerne. Et gidsel har berettet om, at hun tænkte på, hvorfor politiet ikke kunne være lige så hensyntagen (Graham m.fl., 1994: 9).

Da politiet til sidst smed tåregas ned i bankboksen fra et hul i loftet, overgav gerningsmændene sig, og gidslerne kunne komme ud. De nægtede dog at komme ud af boksen og krævede, at gerningsmændene skulle ud først, da politiet ellers bare ville dræbe dem, hvis gidslerne gik først (Graham m.fl., 1994: 10). På vej ud krammede gidslerne og gerningsmændene hinanden, de kvindelige gidsler kyssede gerningsmændene og det mandlige gidsel gav dem hånden (Graham

m.fl., 1994: 11). Efter befrielsen blev gidslerne ved med at se politiet som deres fjende og de to gerningsmænd som deres beskyttere, som gav dem liv. Et gidsel påstod, at psykiaterne forsøgte at hjernevaske hende for at gå imod gerningsmændene. Det mandlige gidsel prøvede at hade gerningsmændene, men kunne ikke. I stedet begyndte han at bekymre sig over fængselslivet/miljøet for de indsatte. Ca. et år efter gidseltagningen besøgte et af gidslerne en af gerningsmændene i fængslet, men ville ikke kommentere på, hvad hun havde snakket med ham om. Yderligere blev, ifølge *U.S. News and World Report* journalisten Peter Annin, de to andre kvindelige gidsler forlovet med de to gerningsmænd (Graham m.fl., 1994: 11).

Redegørelse for Elizabeth Smart og Patricia Hearst

Følgende afsnit er en kort beskrivelse af kidnappingsagerne om Elizabeth Smart og Patricia Hearst. Disse er medtaget i projektets redegørelse og inkorporeres i projektets diskussion for at sammenligne casen om gidseltagningen i Stockholm med andre tilfælde af fænomenet Stockholmsyndrom. Beskrivelsen af sagen om Elizabeth Smart er baseret på personlige udsagn fra Elizabeth selv i dokumentaren *Elizabeth's Story, A Meredith Vieira Special* fra 2013.

Elizabeth Smart

Den dengang 14-årige Elizabeth Smart blev kidnappet d. 5. juni 2002 i Salt Lake City, Utah. Midt om natten, mens hun og hendes lillesøster Mary-Katherine Smart lå og sov, blev hun vækket af en fremmed stemme, som roligt fortalte hende, at hun skulle være stille og gå med ham – hvis hun sagde en lyd eller prøvede på at flygte, ville han dræbe hende og hendes familie. Med en kniv for halsen og frygten for familiens liv, turde Smart ikke gøre andet end at følge manden. Elizabeth Smart blev kidnappet af en mand, som kaldte sig selv Immanuel, men som i virkeligheden hed Brian David Mitchell. Hans medsammensvorne, som ventede på ham og Smart oppe i bjergene, var kvinden Wanda Barzee. Mitchell var tidligere gadepræst og hjemløs og var ekstremt religiøs. Han var af den overbevisning, at han var en af Guds profeter, og Smart skulle være hans kone. Elizabeth Smart blev reddet af politiet i Salt Lake City d. 12. marts 2003 efter ni måneders fangenskab. I løbet af de ni måneder opholdte de sig hovedsageligt i skoven oppe i bjergene i Salt Lake City, hvor Smart dagligt blev voldtaget af Brian David Mitchell. Det første stykke tid fik hun en jernkæde, som var boltet fast til et træ, rundt om sin ene fod, så hun ikke kunne flygte. Denne blev fjernet i takt med, at Smart opførte sig ordenligt og ikke trodsede sine kidnappere. Derudover blev hun iklædt religiøse, lange rober og tørklæder, hvilket kan sammenlignes med en burka. Elizabeth

Smarts kidnappere kontrollerede hende ved konstant at minde hende om, at hvis hun flygtede eller ikke gjorde, som de sagde, så ville de dræbe hende og hendes familie. Udover voldtægt, blev Smart eftersigende også tvunget til at drikke alkohol og tage stoffer – alt sammen var ifølge Brian David Mitchell en del af hans og Wandas religiøse tro, hvor Smart skulle igennem alle disse onde ting for at blive 'renset'.

Elizabeth Smart havde op til flere gange muligheden for at flygte fra sine kidnappere, men gjorde det ikke. Hun kunne have skreget, hun kunne have flygtet, da Brian David Mitchell efterlod hende og Wanda i én uge uden mad eller vand, og hun kunne have sagt sit sande navn, da en politimand mistænkte hende for at være Elizabeth Smart. I stedet valgte hun at blive hos sine kidnappere og lyve over for politiet. Ifølge hende selv er det noget udefrakommende umuligt kan forstå. De konstante trusler hun fik fra sine kidnappere gjorde, at hun, i frygt for sig selv og sin familie, ikke turde gøre andet end at blive hos dem og gøre, som de kommanderede hende til.

Patricia Hearst

Rigmandsdatteren Patricia Campbell Hearst blev kidnappet som 19-årig d. 4. februar 1974 af SLA (Symbionese Liberation Army). To måneder senere blev hun genkendt i en bank ved hjælp af bankens overvågningskameraer, hvor hun var i færd med at røve banken sammen med sine kidnappere fra SLA. Hun gav ordrer til de uskyldige mennesker inde i banken og sørgede for at beskytte sine medskyldige (www.fbi.gov: besøgt d. 19.4.2015).

Hearst kom fra en velhavende, magtfuld familie – hendes bedstefar var avismagnaten William Randolph Hearst og faren var Randolph Hearst. SLA's formand bestod af den 31-årige Donald DeFreeze, som deltog i røveriet af banken i San Fransisco med Patricia Hearst. Den radikale terrororganisation SLA kidnappede Hearst for at få landets opmærksomhed, og deres plan virkede, for med det samme fyldte Hearst' kidnapning størstedelen af nyhederne. Efterfølgende forlangte SLA, at deres medsammensvorne fra organisationen skulle løslades fra fængslerne i USA med det samme. Da dette dog ikke kunne efterkommes af Hearst' far og af politiet, krævede organisationen en løsesum på flere millioner dollars, som skulle være i form af mad til alle de fattige mennesker i Californien, i bytte for Hearst' løsladelse. Herefter begyndte de eftersigende at mishandle og hjernevaske Patricia Hearst i håbet om, at den unge rigmandsdatter fra de høje ranker af samfundet ville ændre sine ideologier og tilslutte sig terrororganisationen (www.fbi.gov,: besøgt d. 19.4.2015).

Den terrorisering de udsatte Hearst for bestod af både fysisk og psykisk mishandling. Hun blev voldtaget af medlemmerne fra SLA og blev eftersigende fragtet til nye steder i en skraldespand (Graham m.fl., 1994: 55). Hun blev låst inde i et lille skab uden lys, med bind for øjnene og med sammenbundne hænder. Patricia Hearst fik fortalt, at hvis hun bevægede sig, sagde en lyd eller forsøgte at flygte, så ville hun blive dræbt på stedet, men hvis hun var en 'god' fange, ville hun ikke komme til skade. Her tilbragte Hearst næsten to måneder, hvor DeFreeze og resten af terrorgruppen sad uden for skabet og fortalte hende om SLA og deres mål. De fortalte hende ligeledes historier om hendes far og resten af Amerika og fortalte hende, at hun havde to valg: hun kunne enten deltage eller dø. Da hun havde tilbragt flere uger i skabet, hvor hun kun fik mad og drikke, begyndte hun at lægge mærke til, at jo mere hun lyttede og spurgte interesseret ind til det, som SLA fortalte hende, jo oftere fik hun lov til at komme ud af skabet. Hearst begyndte således at lytte til, hvad de sagde og dannede et eller andet slags forhold til sine kidnappere. Til sidst i forløbet sagde de til hende, at de ikke havde lyst til at dræbe hende, da de var begyndt at kunne lide hende, og at hun nu skulle vælge, hvilken side hun var på. En uges tid senere fortalte de hende, at gruppen gerne ville have Hearst som en del af deres team, hvortil Hearst svarede ja (www.altfordamerne.dk: besøgt d. 19.4. 2015). Hun 'valgte' at overleve – og det betød, at hun måtte deltage i SLA's ulovlige aktiviteter (Graham m.fl., 1994: 55).

I løbet af sit fangenskab hos SLA indtalte Hearst op til flere lydbånd, som blev offentliggjort. I de sidste bånd gjorde Hearst resten af Amerika opmærksom på, at hun havde tilsluttet sig terrororganisationen, og hun offentliggjorde ligeledes et billede af sig selv, hvor hun holder en pistol og står foran SLA's logo. Derudover fortalte hun, at hun havde skiftet navn til Tania – efter den berømte kommunist, som samarbejdede med Che Guevara (www.altfordamerne.dk: besøgt d. 19.4. 2015). Omkring to uger senere sås Hearst røve banken i San Fransisco med sine kidnappere, hvorefter de flygtede fra gerningsstedet.

I september 1975 blev Hearst anholdt af politiet i San Fransisco og blev tiltalt for blandt andet bankrøveri. På trods af påstande om hjernevask, blev Hearst dømt skyldig og idømt syv års fængsel. Allerede to år senere blev hun dog løsladt igen efter at have fået reduceret sin straf, og i 2001 blev hun benådet af den daværende præsident Clinton (www.fbi.gov: besøgt d. 19.4. 2015). Da Hearst sad fængslet for bankrøveriet, udviklede hun positive følelser til sin fængselsvagt, Janey Jimenez. Ligeledes opstod der følelser mellem Hearst og hendes bodyguard, da hun blev løsladt, og hun

endte med at blive gift med sin bodyguard. Fængselsvagten og bodygarden var de to første mennesker, udover familiemedlemmer, som udviste venlighed over for hende efter hun blev fanget af FBI (Graham m.fl., 1994: 55).

Teori

I det følgende afsnit vil der blive redegjort for psykologen Dee L. R. Grahams teori om Stockholmsyndromet, hvorefter der vil inddrages andre psykologers bud på, hvordan fænomenet udvikles. Yderligere vil der blive redegjort for relevante aspekter ved psykoanalysen, som vi finder interessante og frugtbare for vores videre diskussion om Stockholmsyndromet som fænomen. Disse aspekter vil blandt andet indeholde en inddragelse af identifikation med aggressoren, forskellige andre, relevante forsvarsmekanismer og tilknytningsteori. Derudover vil der inddrages et kort afsnit om Viktor Frankl og hans teori om meningsdannelse og eksistentiel frustration, idet vi mener, at dette anderledes perspektiv vil kunne bidrage med en anden vinkel at se Stockholmsyndromet på.

De forskellige teorier, som vi har valgt at medtage i undersøgelsen af fænomenet Stockholmsyndrom, bidrager hver især med en forskellig grundopfattelse af mennesket, som vi kan overføre til vores problemstillinger om dette fænomen.

Dee L. R. Graham

Sammen med Edna I. Rawlings og Roberta K. Rigsby har psykologen Dee L. R. Graham skrevet den omdiskuterede bog *Loving To Survive – Sexual Terror, Men's Violence and Women's Lives*. Alle tre forfattere til bogen er feminister, og bogen er skrevet med henblik på at give indsigt i feministernes opfattelse af forhold mellem kvinder og mænd, og hvordan disse er styret af mænds dominering og vold.

Graham og hendes medforfattere benytter fænomenet Stockholmsyndrom til at udforme en ny måde at se på forhold mellem kvinder og mænd. Ifølge Graham er selve eksistensen af heteroseksualitet, dvs. seksuelle følelser om og forhold mellem det modsatte køn, en myte. Alle kvinder er født til at være lesbiske, og kvinder er derfor bare undertrykte af mænds dominans, hvilket er her Grahams inddragen af Stockholmsyndromet spiller ind. Hun foreslår, at kvinders adfærd overfor mænd kan sammenlignes med gidslers adfærd overfor deres kidnappere. Argumentet går på, at kvinder uendeligt holdes som gidsler af mænd – målet med al mandlig adfærd er dominering. Når kvinder

således udviser en heteroseksuel adfærd, er det fordi, at de benytter dette som en 'overlevelsesstrategi'. Ligeledes er kvinders feminine personlighedstræk og udseende resultatet af kvindernes behov for at tilfredsstille deres 'gidseltagere', altså mændene (Graham m.fl., 1994: xxi-xiv). Ligesom gidsler danner et følelsesmæssigt bånd til deres gidseltagere, knytter kvinder sig til mænd i et forsøg på at overleve. Graham anskuer Stockholmsyndromet som værende en generel overlevelsesmekanisme, som et offer tager i brug overfor sin gidseltager. Ifølge Graham holder mænd altså alle kvinder i verden fanget som gidsler – hun sammenligner mændenes verden med et fængsel eller endog en koncentrationslejr for kvinder og påstår, at alle mænd er en trussel, og at kvinder ikke kan flygte fra dem, fordi de er afhængige af mænd og af mandlig infrastruktur (Ibid.).

Graham benytter Stockholmsyndromet til at videreudvikle fænomenet til ikke kun at omhandle enkelte situationer med gidsler og deres kidnappere, men i stedet omhandle alle kvinder og mænd i hele verden. Hun ser derfor fænomenet ud fra et socialt standpunkt, men inddrager også biologiske aspekter. Vi har dog valgt at fokusere på de sociale forklaringsmodeller i dette projekt, da det er dette, hun vægter mest.

På trods af, at gruppens projekt ikke omhandler feminismen og dens holdninger til verden, medtages denne beskrivelse af Graham, da vi mener det er vigtigt at belyse baggrunden for hendes videreudvikling af teorien og forklare, hvad hun mener med, at den kan siges at være universel. I næste afsnit vil vi nu beskrive det, der i bogen bliver kaldt *Grahams Stockholm Syndrome Theory*. Som nævnt videreudvikler Graham de allerede eksisterende klassiske teorier om Stockholmsyndromet ved at tage fat i andre situationer, hvor fænomenet er opstået, end ved kun 'klassiske' gidseltagningssituationer (almindelige gidseltagninger, kidnapningssager). De situationer, hun undersøger, kalder hun for 'gidsel-grupper' på trods af, at otte ud af de ni grupper normalt ikke opfattes som værende gidsler. Det følelsesmæssige bånd mellem den undertrykte og undertrykkeren ses i alle ni grupper: fanger i koncentrationslejre, medlemmer af kulturer, civile i kinesiske kommunistfængsler, prostituerede, ofre for incest, fysisk og/eller følelsesmæssigt misbrugte børn, mishandlede kvinder, krigsfanger og gidsler ved almindelige gidseltagninger. Derudover er der også mulighed for, at fanger og børn/ægtefæller af alkoholikere også skaber et følelsesmæssigt bånd med deres vagter/mishandlere. Endog spæde, ikke-menneskelige sociale dyr, såsom fugle, hunde og aber, er blevet set danne et bånd med deres mishandlere (Graham m.fl., 1994: 31). I undersøgelsen af alle disse forskellige grupper har Graham identificeret de

gennemgående temaer og forløbere til udviklingen af Stockholmsyndromet og dets aspekter og mener derved at have skabt, hvad hun tror, kan være en universel teori om den kroniske mishandling af kvinder. Meningen med denne nye forståelse af Stockholmsyndromet er netop at vise, hvordan fænomenet kan generaliseres til andre, som ikke hører under den almindelige betegnelse af et gidsel og en gidseltager (Graham m.fl., 1994: 30). Hertil udvider Graham således teorien om Stockholmsyndromet til også at hedde *Grahams Generalized Stockholm Syndrome*, som er hvor et enkelt gidsel eller en undertrykt gruppe danner et bånd til en venlig person/gruppe, der ligner gidseltagerene. Videre i udviklingen benytter hun også betegnelsen *Societal Stockholm Syndrome*, hvilket kan refereres tilbage til introduktionen til Graham, hvor vi beskrev, at alle kvinder, ifølge Graham, er undertrykte af alle mænd og er deres gidsler. Med denne betegnelse udvides fænomenet fra kun at omhandle det individuelle niveau (gidsel-gidseltager) til at omhandle det sociale, kulturelle niveau (Graham m.fl., 1994: 50-53). Ifølge Graham vil denne generalisering af Stockholmsyndromet medføre en ny forståelse af kvinder, deres kærlighed til mænd og heteroseksualitet. Disse udvidelser af de almindelige teorier om Stockholmsyndromet udgør således det, der kaldes for *Grahams Stockholm Syndrome Theory* (Graham m.fl., 1994: 30).

Selvom Graham forsøger at give et bud på, hvordan Stockholmsyndromet kan siges at være en universel teori ved at overføre gidsel-gidseltager konflikten til at omhandle forholdet mellem alle kvinder og mænd, så er der dog ikke nogen universel accepteret teori om de psykologiske mekanismer, som er ansvarlige for at udvikle og vedligeholde fænomenet. På trods af dette har flere eksperter, ud fra gidslers fortællinger, forsøgt at komme med forskellige hypoteser til de underliggende psykodynamiske årsager til udviklingen af fænomenet (Graham m.fl., 1994: 26). I det følgende afsnit vil nogle af de væsentligste hypoteser kort blive beskrevet.

Psykologen og forfatteren Thomas Strentz mener, at gidsler, adfærdsmæssigt, går tilbage til en infantil fase, det vil sige en barnagtig fase, hvor de frygter separation fra deres gidseltagere og derfor klamrer sig til dem (Graham m.fl., 1994: 26).

Psykiateren Frederik J. Hacker understreger gidslers identifikation med offerdimensionen ved gerningsmanden (gerningsmanden er også et offer, gidslerne identificerer sig med dem og udvikler sympati for dem). Gidslet projekterer således dets egen offerstatus over på dets gidseltager. Hacker ser denne form for identifikation som værende den samme som identifikation med aggressoren og

offersolidaritet, hvilket vil blive beskrevet mere dybdegående på de næste sider. Ifølge Hacker opstår identifikationen med gidseltageren, fordi både gidslet og gidseltageren frygter, at de måske bliver dræbt af politiet eller andre reddere. Jo længere gidselsituationen varer og jo større risiko for, at de kan dø, jo stærkere bliver identifikationen mellem gidsel og gidseltager (Graham m.fl., 1994: 27).

Psykiater og politimand Martin Symonds benytter betegnelserne *frozen fright*, *traumatic infantilism* og *pathological transference* til bedre at forstå Stockholmsyndromet. *Frozen fright* udvikler sig ved, at gidslet med det samme bliver lammet, hvilket medfører, at det ikke kan fokusere sine kognitive og motoriske funktioner på overlevelse, men i stedet kun koncentrerer sig om gerningsmanden. Når gidslet begynder at opfatte situationens virkelighed, udvikler det en samarbejdsvillig, venlig adfærd overfor gerningsmanden. I og med denne tilstand fortsætter, og gidslet ikke bliver reddet, vil det føle sig overvældet og udvikle traumatisk infantilisme, hvor gidslet reagerer med beroligelse, overgivelse, samarbejdsvilje og empati. Fortsætter gidseltagningen og er gidslet stadig i live, vil gidslet begynde at se det som om gidseltageren giver livet tilbage til hende/ham. I dette stadie udvikler gidslet en patologisk (sygelig) overførelse til gerningsmanden, hvor han opfattes som 'den gode', og autoriteter såsom politiet eller familiemedlemmer ses som 'de onde', fordi de ikke fik gidslet ud af den dårlige situation. Denne overførelse vil holde ved selv lang tid efter befrielsen af gidslet, fordi det frygter, at enhver negativitet rettet mod kidnapperen kan resultere i hævnaktioner af gerningsmanden (Graham m.fl., 1994: 27).

I og med, at Stockholmsyndromet altid udvikler sig inden for en kontekst, hvor gidslet er indespærret og hjælpeløst, understreger David A. Soskis og Frank M. Ochberg, at fænomenet udvikler sig på grund af det håb, som gidslet har, i en ellers håbløs situation. Fordi gidseltageren er kilden til dét håb, føler gidslet sig taknemmeligt (Ibid.).

Én ting, som alle ovenstående eksperter er enige i, er, at den rædsel, som der opstår i gidslet på grund af gerningsmanden, skaber følelser af absolut afhængighed og hjælpeløshed hos gidslet. Faktisk sammenligner alle eksperterne, bortset fra Soskis og Ochberg, offerets hjælpeløshed og afhængighed med det svarende til et spædbarns, som er afhængig af en forælder. Derudover ses disse fem adfærdsmønstre ved gidsler altid og kræver, ifølge alle hypoteser om Stockholmsyndromet, forklaring:

1. Gidslernes tro på, at gerningsmanden er en omnipotent, omsorgsfuld beskytter. Det er politiet, som prøver på at dræbe dem.
2. Gidslernes klamren til gerningsmanden.
3. Gidslernes blinde lydighed til gerningsmanden.
4. Gidslernes taknemmelighed overfor gerningsmanden for at lade dem leve.
5. Gidslernes mangel på vrede rettet mod gerningsmanden på trods af mareridt og frygten for, at gerningsmanden kommer tilbage efter dem (Graham m.fl., 1994: 28).

Judith L. Herman

Judith L. Herman er forsker, lærer og psykiater ved Harvard University Medical School og arbejder, ligesom Graham, ud fra et feministisk standpunkt med speciel behandling af traumer og voldssager. Vi har valgt at medtage Herman som teoretiker, fordi hun blandt andet bidrager til det sociale aspekt ved fænomenet.

Ud fra bemærkninger fra Hermans bog, virker det til, at hun både fremhæver individuelle- og samfundsmæssige forklaringsmodeller af fænomenet. Hun tager fat i det samfundsmæssige, sociale aspekt, idet hun beskriver nogle forskellige stadier, offeret gennemgår i forbindelse med udviklingen af Stockholmsyndromet, hvor hun i det første stadie beskriver, at offeret giver slip på sin egen autonomi, sit verdenssyn og moralske principper for at overleve situationen. Hun benytter altså, ligesom Graham, forklaringen om, at fænomenet er en overlevelsesmekanisme, og at offeret nærmest bliver som en robot, der lukker ned for sine egne tanker og følelser for at tilfredsstille gerningsmanden og hermed forbedre sine overlevelsesmuligheder. Det samfundsmæssige træder ligeledes frem, da Herman fortæller, at fanger, selv nogle, som succesfyldt har gjort modstand, forstår, at under ekstreme omstændigheder og tvang, kan alle 'knækkes'. Årsagen til at vi skriver, at det virker til, at Herman ligeledes tager fat i de individuelle forklaringsmodeller, er fordi, at hun har en tendens til at kalde Stockholmsyndromet for en progressiv form for posttraumatisk stress, som invaderer og udvander et offers personlighed. Hertil tilføjer hun, at offeret i sidste instans kan miste enhver form for selv, som offeret havde inden tilfangetagelsen (Herman, 1997: 86). Selvom det ikke noget vi har valgt at undersøge i projektet, fokuserer Herman også på eftervirkningerne og behandlingen af fænomenet, som også virker mere personligt, hvor hun kigger indad hos offeret. Med dette kunne det godt lade til, at hun, som psykiater, ikke kun anfægtede det sociale, men også forsøgte at forklare adfærden med noget personligt.

Introduktion til psykoanalytiske perspektiver

Da Graham tager afsæt i forskellige psykoanalytiske perspektiver til udarbejdelsen af sin teori om Stockholmsyndromet, har vi valgt at inddrage et teorigennemsnit om nogle af de psykoanalytiske temaer, som Graham tager op til diskussion. De teoretiske synspunkter, som vi har valgt at medtage i afsnittet, består af John Bowlby, Anna Freud og Sándor Ferenczi. Derudover har vi inkluderet Viktor Frankl og hans teori om eksistentiel frustration og meningsdannelse. Ifølge de forskellige psykoanalytiske perspektiver, som vi har inddraget i projektet, er Stockholmsyndromet et individuelt fænomen, som udspringer af det enkelte individ på grund af en mekanisme inde i hovedet. Her tages der udgangspunkt i det personlige, hvor der inviteres til at kigge indad, herunder tage fat i aspekter som offerets underbevidsthed, opdragelse eller begivenheder i offerets liv, som kan have at gøre med, at offeret ser gerningsmanden på en sådan måde og udvikler følelser over gerningsmanden. Fænomenet kan således forklares med, at det er en ubevidst del af offerets indre, som i forbindelse med en gidseltagning eller en kidnapning, aktiveres eller forstærkes.

“Psykoanalysen blev grundlagt af østrigeren Sigmund Freud (1856-1939) i slutningen af 1800-tallet og er siden blevet videreudviklet af senere psykoanalytikere. Ifølge psykoanalysen er langt størstedelen af menneskers adfærd styret af ubevidste processer” (Larsen, Schultz, 2010). Anna Freud, datter af Sigmund Freud, blev født ind i psykoanalysen, og videreudviklede Freuds idéer om menneskets forsvarsmekanismer. Vi vil redegøre for betegnelsen identifikation med aggressoren og udvalgte forsvarsmekanismer, som vi finder relevante for Stockholmsyndromet, og sætte dem i perspektiv med Grahams teori.

Sándor Ferenczi var en ungarsk psykoanalytiker, og var nærmeste partner til Sigmund Freud. Ferenczi har bidraget til en udvikling indenfor den psykoanalytiske behandlingsteknik, og brød på flere punkter med Freud. Ferenczi lagde vægt på voksnes traumatisering som børn som følge af omsorgssvigt eller lignende (www.denstoredanske.dk: besøgt d. 5.5.2015). Vi har valgt at inddrage Ferenczi i vores projekt for at se på identifikation med aggressoren, som bidrager til vores forståelse af, hvordan et offer kan sympatisere med sin tilfangetager.

John Bowlby var engelsk læge og psykoanalytiker og specialiserede sig i anvendte teorier om spædbarnets tilknytning til moderen (www.denstoredanske.dk: besøgt d. 5.5.2015). I projektet vil Bowlby bidrage med sin tilknytningsteori og derfra give til vores forståelse af Stockholmsyndromet, herunder se på hvordan offeret kan skabe tilknytning til sin tilfangetager.

Afslutningsvis vil vi se på Viktor Frankl og hans teorier om meningsdannelse. Viktor Frankl var i 1920'erne østrigsk uddannet læge og grundlagde i denne tid en pendant til psykoanalysen 'logoterapi'. Vi vil anvende Frankls teori om eksistentiel frustration til at skabe en forståelse om, hvorfor et individ kan opgive sin egen overbevisning på et mere eksistentielt plan og gå i gidseltagerens fodspor.

Identifikation med aggressoren

I forbindelse med de forskellige hypoteser om udviklingen af Stockholmsyndromet, har vi blandt andet nævnt, hvordan gidslet udvikler positive følelser overfor gerningsmanden og ender med at identificere sig med denne – påtager sig gerningsmandens verdenssyn. Identificeringen sås blandt andet ved Patricia Hearst, som begyndte at forstå sine kidnappers verdenssyn og holdninger, hvilket ledte til, at hun blev 'medlem' af terrororganisationen, som kidnappede hende. Ligeledes udviklede gidslerne fra bankrøveriet i Stockholm sympati for gerningsmændene og ville ikke reddes af politiet. Begrebet *identifikation med aggressoren* er essentielt for betydningen af forståelsen for Stockholmsyndromet, da det blandt forskellige psykologer heftigt debatteres, hvorvidt identifikationen blot er en overlevelselsesmekanisme hos gidslet, eller om det er en reel ændring af gidslets eget verdenssyn. I det følgende afsnit vil begrebet blive mere dybdegående forklaret, og der vil desuden kort inddrages andre forsvarsmekanismer, som vi mener, kan overføres til projektets problemstillinger.

Identifikation med aggressoren kan defineres således: "An unconscious process in which a person adopts the perspective or behavior patterns of a captor or abuser" (www.thefreedictionary.com: besøgt d. 4.5.2015). Begrebet er oprindeligt udformet af psykoanalytikeren Sándor Ferenczi i 1932 og få år senere videreudviklet af Anna Freud. Ferenczi beskriver, hvordan mange ofre for mishandling eller overfald reagerer på deres angriber: de eliminerer automatisk deres egen modstandsevne – deres autentiske opfattelser og følelser – og med det samme, uden at tænke over det, indordner de sig efter, hvad angriberen gerne vil have dem til – både med hensyn til deres ydre adfærd og deres indre erfaringer. Det lader til, at Ferenczi i højere grad har benyttet begrebet ved psykoanalytisk terapi af voksne, hvor de er blevet seksuelt mishandlet som børn og føler, at de selv er skyld i den mishandling, som de har været ude for og som selv ender med at mishandle deres egne børn (<http://internationalpsychoanalysis.net>: besøgt d. 4.5.2015). Anna Freud omtaler begrebet som en ubevidst forsvarsmekanisme, som bruges til at beskytte jeg'et mod at komme til skade og til

at overleve i traumatiske situationer. Identifikation med aggressoren vil således reducere eller benægte offerets frygt for at dø ved at ændre offerets rolle fra at være den passive til at være den aktive. Det vil sige, at i stedet for at være objektet for terroriseringen, vil offeret optage aggressorens verdenssyn og dermed være med til at terrorisere, hvilket sås ved Patricia Hearst, som begik bankrøveri med sine kidnappere. Som vi beskrev tidligere i teoridelen om de forskellige hypoteser omkring Stockholmsyndromets opståen, har Frederik Hacker lagt vægt på identifikationen med aggressoren, som han ligeledes kalder for identifikation med offerdimensionen ved gerningsmanden og for offersolidaritet. Det er altså det her med, at offeret begynder at forstå aggressorens baggrund for sine handlinger, om de er onde eller ej, og begynder dermed at sympatisere med aggressoren, for til sidst at ændre sit eget verdenssyn og begå onde handlinger sammen med aggressoren; Patricia Hearst: “[...] and their reality by this time had become my reality” (Herman, 1997: 81). I og med at aggressorens adfærd ligeledes skifter fra at være ond og god, og at der bliver udvist venlighed og omsorg overfor offeret, uanset om det er den mindste ting, så ser offeret det gode i aggressoren og ser, at denne også er et offer. Hermed begynder offeret at se politi, redningsfolk og endda egne familiemedlemmer som ’de onde’ og aggressoren som ’den gode’, der beskytter offeret og ikke rigtigt har lyst til at gøre det ondt. Som nævnt i redegørelsen for fænomenet, påstås det af nogle teoretikere, at fænomenet, og hermed identifikationen med aggressoren, udvikles i løbet af tre-fire dage, men andre sager har vist, at der i nogle tilfælde kun går et par timer (Graham m.fl., 1994: 14-16). Dog påpeges det, at jo længere tid offeret og aggressoren tilbringer sammen, jo større chance er der for, at identifikationen vil gå ud over det basale overlevelsesinstinkt og fortsætte lang tid efter offeret er frit for aggressoren:

“Prolonged confinement while in fear of death and in isolation from the outside world reliably produces a bond of identification between captor and victim. – Hostages, after their release, have been known to defend their captors’ cause, to visit them in prison, and to raise money for their defense” (Herman, 1997: 82).

Efter at have nævnt, at identifikation med aggressoren er en ubevidst forsvarsmekanisme, vil vi nu beskrive mere konkret, hvad forsvarsmekanismer er for nogle størrelser og hvilke, der kan overføres til projektets omdrejningspunkt.

Freud var hovedmanden bag de fleste forsvarsmekanismer, som Anna Freud senere har videreudviklet og dermed også tilføjet nogle selv. Derudover er der mange andre psykoanalytikere,

som har tilføjet flere forsvarsmekanismer til listen i løbet af årene. Som nævnt i forrige afsnit benyttes forsvarsmekanismer ubevidst og ufrivilligt for at beskytte jeg'et mod udefrakommende trusler og ubehag, og for nemmere at håndtere konflikter og problemer i livet. De fungerer som et signal til jeg'et om, at jeg'ets overlevelse, og dermed selve personens overlevelse, er i fare (www.simplypsychology.org: besøgt d. 4.5.2015). Man kan dermed sige, at ved situationer med Stockholmsyndromet, opstår der en masse forskellige forsvarsmekanismer hos offeret, da står ansigt til ansigt med sin fremtidige overlevelse. Nogle af de forsvarsmekanismer, som der kan overføres til projektets problemstilling om, hvordan et offer kan sympatisere med sin undertrykker, består naturligvis af identifikation med aggressoren, men også af regression, benægtelse, projektion og reaktionsdannelse. Som tidligere beskrevet mener psykologen Thomas Strentz, at når offeret står overfor stressfyldte situationer og er bange eller urolig, går det psykologisk tilbage til en infantil fase, altså til et tidligere udviklingstrin, hvor offerets adfærd bliver mere barnagtig og primitiv. Hermed bliver offeret mere afhængig af undertrykkeren og klamrer sig derfor til denne, som nærmest kommer til at fungere som en forælder for offeret. Benægtelse indebærer, at offeret blokerer for de angstprovokerende ydre hændelser, som er for meget for offeret at håndtere og bearbejde. Offeret begynder således i stedet at fokusere på de positive sider ved aggressoren og benægter hadet og vreden mod aggressoren. Det er her, der sker en projektion, altså en overførelse, af offerets had og vrede, som nu i stedet bliver overført til politiet og andre autoriteter, der forsøger at redde offeret fra aggressoren, som nu ses som 'den gode' beskytter. I forlængelse af dette vil offeret benytte forsvarsmekanismen reaktionsdannelse, hvor offeret begynder at opføre sig modsat af, hvad det egentlig tænker og føler – for eksempel kan had mod en person skjule sig bag medlidenhed og omsorg (www.denstoredanske.dk: besøgt d. 5.5.2015). Ved at benytte denne forsvarsmekanisme skjules offerets sande motiver og følelser for jeg'ets selvbevidsthed (www.simplypsychology.org: besøgt d. 5.5.2015).

Tilknytningsteori

Vi har valgt at inddrage et kort afsnit om tilknytningsteori, da projektets problemstilling går ud på, hvordan et individ kan sympatisere med sin undertrykker, herunder knytte sig til sin aggressor og udvikle positive følelser overfor denne. Med psykoanalytikeren John Bowlby i fronten, vil vi påpege, hvilke mekanismer, der kan være med til at skabe dette tilknytningsforhold til undertrykkeren.

Begrebet tilknytning kan defineres som det følgende:

”[...]barnets tilbøjelighed til at søge omsorg hos én eller flere bestemte personer, normalt dets mor og/eller far. Betegnelsen anvendes i videre forstand også om forældres relation til barnet samt venskabs- og kærlighedsbånd”
(www.denstoredanske.dk: besøgt d. 5.5.2015).

Bowlbys tilknytningsteori er udformet efter det psykoanalytiske arbejde med børns tilknytningsforstyrrelser i årene omkring Anden Verdenskrig. Bowlbys drivkraft til teorien om tilknytning kom fra hans overbevisning om, at et individs oplevelser i en tilknytningssammenhæng kan have stor betydning for udviklingen af psykopatologi, specielt hvis man ser på tab, misbrug og adskillelse (Buhl-Nielsen, 2006: 923). Børns tilknytning kan overføres til projektets problemstilling i og med, at barnets tidlige tilknytningsforhold spiller en stor rolle for, hvordan det senere i livet danner relationer til andre, herunder også til en eventuel overfaldsmand: ”Især i nære relationer som kærligheds- og parforhold vil tilknytningsmønsteret aktiveres” (www.denstoredanske.dk: besøgt d.5.5.2015). Man kan hermed argumentere for, at når et offer udvikler positive følelser overfor aggressoren og måske endda udvikler intime følelser, så aktiveres det her tilknytningsforhold mellem offer og aggressor, som intensiveres jo længere tid de tilbringer sammen alene. Som beskrevet tidligere, mener mange psykologer, at offeret for Stockholmsyndromet går tilbage til en infantil fase i dets liv, hvor dets hjælpeløshed og afhængighed svarer til det af et spædbarns, som er afhængig af en forælder. Når offeret dermed går tilbage til dette tidlige udviklingstrin i dets liv, vil det søge at skabe tilknytning til den eller de personer, som tager sig af offeret i den givne situation – og i en situation omhandlende kidnapning eller gidseltagning vil den person være den, som udviser venlighed og omsorg overfor offeret, altså gerningsmanden. Tilknytningen kan her siges at fungere som en beskyttelse af det svage individ, som er offeret, gennem det stærkere og mere overlevelsesdygtige individs omsorg. Yderligere afhænger tilknytningsmønsteret af sociale faktorer, hvorfor det omgivende miljø er af afgørende betydning for dannelsen af tilknytningen (www.munkholm.cc: besøgt d. 5.5.2015). Dermed kan man tilføje, at den situation, som offeret befinder sig i, spiller en essentiel rolle for udviklingen og graden af tilknytningsforholdet mellem offeret og gerningsmanden.

”Ifølge Bowlby kommer barnet til verden genetisk indstillet på at udvikle et sæt adfærdsmønstre, der i et egnet miljø vil resultere i, at det holder sig i større eller

mindre nærhed af dem, der tager sig af det – i Bowlbys terminologi søger barnet sin ”sikre base”. Denne adfærd tjener som et beskyttelsesmønster i barnets opvækst og fungerer som et biologisk system” (www.munkholm.cc: besøgt d. 5.5.2015).

Ifølge Bowlbys tilknytningsteori er man fra fødslen biologisk programmeret til at skabe tilknytninger til andre mennesker, fordi dette vil hjælpe individet med at overleve – det vurderes således som en slags overlevelsesmekanisme. Bowlby mente, at tilknytning er instinktivt og vil aktiveres under forhold, hvor individet er truet med adskillelse fra andre og herunder også, hvor individet oplever usikkerhed og frygt (www.simplypsychology.org: besøgt d. 5.5.2015). I en livstruende situation, såsom ved et bankrøveri eller en kidnapning, kan man altså påpege, at offerets tilknytning til gerningsmanden således er en overlevelsesmekanisme, resulteret i frygten og usikkerheden om offerets egen overlevelse.

Viktor Frankl

I det følgende afsnit vil vi belyse psykologen Viktor Emil Frankl og hans logoterapi. Vi har valgt at medtage Frankls teori om eksistentiel frustration og meningsdannelse i pressede situationer, da vi mener, at dette kan overføres til diskussionen om udviklingen af Stockholmsyndromet.

Viktor Frankl var østrigsk uddannet læge og grundlagde i 1920'erne en pendant til psykoanalysen, stærkt inspireret af Freuds psykoanalyse og Adlers individualitetspsykologi. Denne modsætning til psykoanalysen bliver i folkemunde kaldt den tredje Wienerskole. I studietiden bevægede Frankl sig imellem filosofi og psykologi og udviklede begrebet *logoterapi*, som siden hen blev overskriften for hans gren af psykoanalysen. Ligesom mange andre af datidens psykoanalytikere, tilhørte Frankl den jødiske tro, og grundet situationen i 30'ernes Europa søgte han visum i USA, men endte dog med at tage et arbejde som læge på et hospital i Wien af hensyn til sine forældre (www.viktorfrankl.org: besøgt d. 29.4.2015). I 1942 blev han deporteret til koncentrationslejren Theresienstadt, og her, samt i Auschwitz, tilbragte han de næste to år. Her videreudviklede han sin logoterapi ud fra spørgsmålet, han stillede sig selv: Hvordan skaber man mening med eksistensen som fange? (Frankl, 1993: 25-28).

Logos kommer fra det græske ord for 'mening', og derfra stammer navnet til terapiformen. Målet med terapiformen er at få patienten til at opdage potentielle meninger i eventuelle begivenheder og gøre dem klare. Den differentierer sig fra psykoanalysen i og med, at der her fokuseres på fremtiden

og der forsøges ikke at grave op i undertrykte følelser fra fortiden, som patienten har om sig selv eller nære relationer (Frankl, 1993: 102). Patienten bliver snarere konfronteret med sit liv og bliver hjulpet i en retning, hvor han selv kan finde en mening med tilværelsen. Dette er et essentielt aspekt ved logoterapien – at det ikke er en manual for, hvordan patienten finder mening i eksistensen, men derimod et værktøj til at hjælpe patienten på vej. Frankl understreger, at der findes mange forskellige tilgange til at opsøge mening (Frankl, 1993: 102).

Frankl pointerer vilje som en vigtig del af meningsdannelse – *viljen til mening*, som Frankl kalder det. Han kalder denne vilje en primær kræft og afviser, at instinktive impulser andet end styrer denne søgen sekundært (Frankl, 1993: 103). 'Viljen til mening' indgår under et andet vigtigt begreb, som Frankl kalder *eksistentiel frustration*. En eksistentiel frustration bunder i en generel utilfredshed med éns eksistens. Mennesket har svært ved at se en mening i eksistensen – viljen til mening er frustreret. Her er det, at logoterapi kommer ind i billedet. Logoterapi hjælper patienten med at indse meningen og genfinde viljen, og det er netop i dette valg, at en del af essensen af denne terapiform ligger. Resultater af Frankls undersøgelser viser, at alle mennesker har brug for noget at leve for, noget, der giver deres eksistens mening (Frankl, 1993: 103-105). Det er ved aktivt at gå ind og træffe disse valg, at meningen med eksistensen fremstår tydeligere.

Frankl lægger vægt på den menneskelige races udvikling op igennem historien, og hvordan adfærden har ændret sig betydeligt. Den mest fundamentale ændring ligger i menneskets evne til refleksion og muligheden for at træffe valg, og derfra tabet af animalske instinkter. Instinkter er ikke i lige så høj grad indikerende for menneskets adfærd i dag som tidligere i evolutionen. Samtidig er traditioner i vores tid ikke så styrende længere. Med al dette bevægelsesrum og ingen indikatorer, der fortæller, hvad mennesket skal gøre og hvordan det skal handle, kan der opstå usikkerhed. Nogle mennesker, som befinder sig i denne uforudsigelighed og ender i et *eksistentielt vakuum*, vælger at gå i andres fodspor, og kan ende med at udføre handlinger, de før ikke kunne stå inde for (Frankl, 1993: 110). De besidder en usikkerhed, og dette skubber dem til at lade deres skæbne være i andres hænder. Dette skaber fundamentet for en konformitetssituation hos individet. Et andet fænomen kan opstå, hvis individets usikkerhed er så stor, at de lader sig styre af, hvem eller hvad som helst. I disse tilfælde udfører individet enhver handling, der bliver krævet af dem. Individet er her præget af *totalitarisme*, hvor individets egen mening ikke længere føles relevant, og

egne behov bliver skubbet i baggrunden. Uforudsigeligheden i deres situation nødsager dem til at underkaste sig den dominerende magt – politisk eller personlig (Frankl, 1984: 111).

Analyse

I følgende analyse vil vi dybdegående undersøge fænomenet Stockholmsyndrom og forsøge at frembringe en sammenhæng mellem de valgte teoretikere, herunder Graham, Herman og de tilvalgte psykoanalytiske perspektiver, og de cases, som vi har valgt at inddrage. For at gøre analysen mere overskuelig, vil den være delt op i forskellige afsnit alt efter, hvilket emne undersøgelsen tager fat i.

Identifikation med aggressoren

I forbindelse med de forskellige hypoteser om udviklingen af Stockholmsyndromet, har vi blandt andet nævnt, hvordan gidslet udvikler positive følelser over for gerningsmanden og ender med at identificere sig med denne og påtager sig dermed gerningsmandens verdenssyn. Denne identificering kan også kaldes for identifikation med aggressoren. I det følgende afsnit vil emnet for analysen være identifikationen med aggressoren, men der vil herunder ligeledes inddrages forsvarsmekanismerne projektion og benægtelse, da disse er en del af identifikationens kontekst.

Som nævnt i projektets teoriafsnit om identifikation med aggressoren, lægger Frederik Hacker vægt på denne betegnelse, som han omtaler som identifikation med offerdimensionen ved gerningsmanden, og for offersolidaritet. Med udgangspunkt i gidseltagningen i Stockholm kan Hackers betegnelser for identifikationen med offeret ved gidseltageren ses, idet gidslerne begyndte at forstå gidseltagerens baggrund for deres handlinger og begyndte at sympatisere med dem. De begyndte at se, at gidseltagerne også var ofre og identificerede sig med dem. I og med at gidseltagerne ligeledes i højere grad begyndte at udvise venlighed og omsorg overfor gidslerne inde i boksen, begyndte gidslerne at se de gode sider ved gidseltagerne, hvilket medførte, at de som sagt begyndte at se dem som værende ofre. Yderligere kan Hackers betegnelse om offersolidaritet ses ved gidseltagningen i og med, at der udvikledes et form for samfund inde i bankboksen imellem gidslerne og gidseltagerne. Da de tilbragte næsten seks dage inde i boksen, var der praktiske opgaver, som for eksempel at tømme skraldespande, der skulle ordnes, hvilket medførte, at gidslerne og gidseltagerne samarbejdede om pligterne og dermed dannede et sammenhold og en 'sikker base' i en forfærdelig situation. I forbindelse med Frankls teori om meningsdannelse, kan

man sige, at gidslerne fik en mening med at være der, således at de ikke 'bare' var gidsler mere - de fik muligvis et formål med at være der og en mening med deres eksistens. De blev derfor ikke overladt i et eksistentielt vakuum, men skabte mening i de små opgaver, de skulle udføre - de tog del i gidseltagernes idé, og var derfor mere modtagelige overfor deres mening.

Da gidslerne begynder at forstå gidseltagernes baggrund for deres handlinger og dermed begynder at sympatisere med dem, kan det i ekstreme tilfælde føre til, at gidslerne begynder at ændre deres egne ideologier og verdenssyn. Dette sås for eksempel ved sagen om Patricia Hearst, som ændrede hele sin personlighed og sit verdenssyn og endog skiftede sit navn til Tania. I sin bog beskriver Judith Herman, at når gidslet føler sig truet på livet, og gerningsmanden vælger ikke at slå det ihjel, begynder gidslet at opfatte gerningsmanden som sin helt, sin beskytter - den, der har givet gidslet nyt liv. Dette kan man sige forekom ved både gidseltagningen i Stockholm og ved Patricia Hearst' kidnapning. Gidslerne i Stockholm begyndte at se deres gidseltagere som deres beskyttere og ville ikke forlade bankboksen før gidseltagerne var kommet ud, da de frygtede for deres sikkerhed. Ligeledes krammede og kyssede de gidseltagerne farvel, inden de blev overtaget af det svenske politi. I og med at Hearst ændrede sin ideologi og ændrede sit navn, kunne det også tyde på, at hun følte, at kidnapperne havde givet hende nyt liv og så dem derfor som sine nye beskyttere. Graham påpeger dog her, at Hearst ikke havde noget andet valg, end at tilslutte sig terrororganisationen, da hun ellers ville dø, hvorfor hun forbinder samarbejdet med organisationen, ændringen af navnet og endog deltagelsen i bankrøveriet i San Fransisco med ren overlevelse - en overlevelsesmekanisme. Ifølge Graham var Hearst altså nødt til at begå disse handlinger i frygt for sin egen overlevelse. Med udgangspunkt i Martin Symonds kan man sige, at da Hearst fik ultimatummet om at dø eller kæmpe med terrororganisationen, begyndte hun at opfatte situationens virkelighed og bestemte sig derfor for at udvikle en samarbejdsvillig og venlig adfærd overfor sine kidnappere - en nødvendighed for at overleve. Dette kan også forbindes med sagen om Elizabeth Smart, som eftersigende blev tvunget til at tage stoffer og drikke alkohol på trods af sine oprindelige religiøse overbevisninger. Hun flygtede ligeledes heller ikke fra sine kidnappere, da hun havde muligheden, men valgte at blive hos dem. Ifølge hende selv er det noget, som udefrakommende umuligt kan forstå, idet hun frygtede for sit eget samt sine familiemedlemmers liv. I forbindelse med sagen om Elizabeth Smart har der været meget diskussion om, om hun blev hjernevasket af sine kidnappere til at blive hos dem, men ifølge børnepsykologen Alan Hilfer, er Stockholmsyndromet ikke hjernevask, men derimod en overlevelsesmekanisme, som hjernen benytter: "Stockholm syndrome

is not brainwashing -- it is a means to endure the violence, a survival technique that the brain uses” (www.webmd.com: besøgt d. 20.4.15).

Som beskrevet i forrige afsnit begynder gidslet således at se gerningsmanden som sin beskytter. I forlængelse af dette påtager gidslet sig gerningsmandens synspunkt overfor politiet og andre magthavende og begynder at se dem som ‘de onde’, som ikke beskytter gidslet, men derimod sætter dets liv i større fare. Dette aspekt ses for eksempel i høj grad ved gidseltagningen i Stockholm, hvor gidslerne blev vrede på politiet, fordi de ikke ville indfri gidseltagernes krav om en hurtig flugtbil, som de kunne flygte med gidslerne i. I og med, at vreden mod politiet bliver større, vokser taknemmeligheden til gidseltagerne for, at de har ladet gidslerne overleve. Eftersom gerningsmanden både udviser gode sider af sig selv, i form af venlighed og omsorg, samt dårlige sider af sig selv, i form af hans brutalitet og selve situationen de finder sig i, projekterer gidslerne i Stockholm deres vrede over på politiet: “This is the ‘traumatic bonding’ that occurs in hostages, who come to view their captors as their saviors and to fear and hate their rescuers” (Herman, 1997: 92). Gidslerne i Stockholm mente, at gidseltagerne var mere hensyntagen end politiet, fordi gidseltagerne blandt andet fortalte dem om farerne ved politiets gasgranater og om, at de skulle lægge sig på gulvet med jakker over sig, hvis politiet sprængte hul i bankboksens loft. Gidslerne mente ikke, at politiet opfattede den reelle fare, som gidslerne var ude for, og de følte, at politiet var ligeglad med deres overlevelse. I sin bog beskriver Graham, at gidslerne dannede deres egen vrede mod politiet, fordi politiet ikke opfyldte det førnævnte krav, som gidseltagerne stillede. Ifølge Graham blev gidslernes mulighed for at slippe fri fra gidseltagerne og den situation, de befandt sig i, taget fra gidslerne, hvilket medførte at gidslerne her følte, at politiet ikke ville hjælpe dem. Dette forstærkede således bare de positive følelser, som gidslerne havde over for gidseltagerne. Hertil kan det tilføjes, at identifikationen med gidseltageren, ifølge Frederik Hacker, opstår fordi både gidslet og gidseltageren frygter, at de kan blive dræbt af politiet eller andre udefrakommende. Han påpeger således, at jo længere den givne situation varer, jo større chance er der for, at identifikationen bliver stærkere. Ifølge Graham kan den kraftige identifikation med gidseltageren og de negative følelser mod politiet holde ved selv i lang tid efter befrielsen af gidslet. Graham argumenterer for, at det er fordi gidslet stadig frygter gerningsmanden på trods af, at han eventuelt er fængslet, men dette argument kan muligvis ikke siges at være aktuelt, hvis man tager udgangspunkt i gidslerne i Stockholm. Som nævnt i redegørelsen af gidseltagningen i Stockholm, blev to af de kvindelige gidsler eftersigende forlovet med de to gerningsmænd umiddelbart efter gidseltagningen. Her kan

man sige, at der er sket en kraftig romantisk udvikling af Stockholmsyndromet, hvilket kan sætte spørgsmålstegn ved om det såmænd bare er Stockholmsyndromet, der fortsætter i mange år, eller om der rent faktisk er opstået romantiske følelser mellem gidslerne og gidseltagerne. Thomas Strentz påpeger her, at der endnu ikke er nogle beviser på, hvor længe Stockholmsyndromet varer. Vedrørende spørgsmålet om, om det er Stockholmsyndromet, der fortsætter i mange år, tilføjer Judith Herman, at offeret kan være udsat for posttraumatisk stress i adskillige år eller hele dets liv, hvortil offeret kan miste sig selv:

“People subjected to prolonged, repeated trauma develop an insidious progressive form of post-traumatic stress disorder that invades and erodes the personality...] the victim may feel herself to be changed irrevocably, or she may lose the sense that she has any self at all” (Herman, 1997: 86).

Med dette sagt, kan det være svært at vide, om offeret i virkeligheden er forelsket i sin gamle gidseltager, eller om offeret har mistet enhver form for selv på grund af posttraumatisk stress og derved ikke kan se nogen anden mening med sin eksistens mere end ved gerningsmandens side.

Videre i analysen af emnet om identifikation med aggressoren, hævder Anna Freud i sin teori om forsvarsmekanismen, at identifikation med gerningsmanden vil reducere offerets frygt og til sidst ændre offerets rolle fra at være den passive til at være den aktive. Dette kan der argumenteres for er tilfældet ved sagen om Patricia Hearst, fordi hun som sagt til sidst begyndte at være en del af terrororganisationen og begik bevæbnet røveri med sine kidnappere. Hun ændrede sig således fra at være den passive, der bare lyttede til kidnappernes ideologier og ikke vidste, hvad den næste dag bragte af skæbnefyldte valg, til at være den aktive, som besluttede sig for at kæmpe for en sag, hvad enten det så har været for terrororganisationens sag eller for sin egen overlevelse. Med aktiveringen var Hearst ikke længere objektet for terroriseringen, men i stedet den, der var med til at udføre terror mod andre. Med udgangspunkt i Frankl kan man tilføje, at Hearst, som et eksistentielt frustreret individ i en nærmest håbløs situation, i ren frustration kan have adopteret kidnappernes verdenssyn og identificeret sig med deres mening med eksistensen.

Tre yderligere faktorer, som er essentielle for udviklingen af Stockholmsyndromet og hermed udviklingen af identificeringen med aggressoren og graden af identificeringen, er tid, isolering og gidseltagerens venlighed. Som bekendt påstås det af blandt andre Frank Ochberg, at

identificeringen med aggressoren udvikles i løbet af tre-fire dage, men ifølge Graham behøver tiden ikke være en nævneværdig faktor. Hun nævner et eksempel med en gidseltagning i en politibygning, som kun varede tre og en halv time og argumenterer derudover for, at det i højere grad lader til at være de begivenheder, der udfolder sig under en given situation, som styrer udviklingen af Stockholmsyndromet. Derudover tilføjer hun, at udviklingen af de positive følelser overfor gerningsmanden kan afhænge af, hvor længe gidslerne selv tror, at gidseltagningen eller kidnapningen vil vare, eller om de kan se flugt som en mulighed. I forlængelse heraf kan nævnes, hvor stor en faktor isolering af gidslet/gidslerne i de fleste tilfælde spiller med hensyn til udviklingen af identificeringen med gerningsmanden og med hensyn til graden af identificeringen. Ifølge Herman opstår langvarigt gentageligt traume, og herunder et specielt slags forhold mellem gidsel og gidseltager, kun under omstændigheder i fangenskab – når offeret er en fange ude af stand til at flygte og under gerningsmandens kontrol (Herman, 1997: 74). Dette har at gøre med, at gidslet kun har gidseltageren og dennes perspektiv at forholde sig til, hvorfor gidslet gradvist begynder at forstå gidseltageren og være afhængig af denne: ”Isolation leads to complete dependency on the perpetrator” (Herman, 1997: 81). Ifølge Bowlby er det dog vigtigt for mennesker at tilknytte sig til hinanden for blandt andet at have større chancer for overlevelse, hvormed man her kan argumentere for, at tilknytningen til aggressoren, og herunder identificeringen med denne, er en ren overlevelsestaktik for offeret.

Herman fortæller om, at jo længere tid gidslet er isoleret fra omverden og sidder med frygten for at dø, jo mere vil det være med til at producere tilknytningen, der vil forekomme mellem gidseltager og gidsel. Hvis vi igen ser på gidselstagningen i banken i Stockholm, kan man se, hvordan gidslerne med tiden vælger at søge mod gidseltagerne i form af kommunikation, information og sikkerhed. Gidseltagerne blev deres eneste informationskilde og kommunikation til verdenen udenfor - der fortælles, at gidseltagerne lod gidslerne tage kontakt til deres nærmeste og få snakket med dem, dette kunne ikke være sket, hvis der ikke havde været en form for kontakt og/eller tryghed mellem gidsel og gidseltager. Gidseltagerne var, i denne situation, de eneste, der kunne få gidslerne ud af den isolerede tilværelse inde i bankboksen. Den manglende information, der forekommer ved isolering af et offer, er også med til at forstærke det had, der dannes mod politiet. Gidslerne får kun det at vide, som gidseltagerne fortæller dem, og får dermed et énsidet billede af situationen og personerne i den. De får dermed ikke indblik i politiets årsager til deres handlinger og har derfor svært ved at forstå, hvorfor de gør, som de gør.

I og med at gidslet er isoleret fra omverdenen og kun har adgang til gerningsmandens verdenssyn, som gidslet vil begynde at forstå for at føle sig knyttet til nogen og noget og dermed føle, at der er mening med sin eksistens, vil gidslet forsøge at lokalisere gidseltagerens menneskelighed. Herman beskriver isoleringens vigtighed således:

”In the absence of any other human connection, she will try to find the humanity in her captor. Inevitably, in the absence of any other point of view, the victim will come to see the world through the eyes of the perpetrator” (Herman, 1997: 81).

Dertil kan man tilføje, at David A. Soskis og Frank M. Ochberg mener, at Stockholmsyndromet udvikler sig på grund af det håb, som gidslet har, i en ellers håbløs situation, og fordi gidseltageren er eneste kilde til dét håb, føler gidslet sig taknemmeligt overfor gidseltageren. Man kan dog tilføje, at Elizabeth Smart selv har udtalt, at hun aldrig nogensinde mistede håbet om at se sin familie igen og viljen til at overleve den frygtelige situation, hun befandt sig i, hvormed hun ikke på nogen måder var taknemmelig overfor sine kidnappere. Hun var afhængig af dem for sin egen fysiske overlevelse, hvorfor hun blandt andet ikke flygtede, da hovedmanden bag hendes kidnapning forsvandt i en uge.

I forlængelse af, at gidslet oftest vil føle sig taknemmelig overfor gerningsmanden, og videre i analysen af identifikationen med aggressoren, kan man undersøge, hvad det er, der gør, at gidslet formår at udvikle denne taknemmelighed og identifikation. Det ville sandsynligvis være vanskeligt at udvikle en så intensiveret grad af identifikation, hvis gidseltageren kun var brutal overfor offeret, da offeret dermed muligvis ikke ville kunne identificere sig med den tidligere nævnte offerdimension ved gerningsmanden. Det er derfor vigtigt i processen med at identificere sig med sin aggressor, at gerningsmanden undervejs også udviser venlighed og omsorg overfor offeret. Citeret fra side 22 i projektet: ”I og med at aggressorens adfærd ligeledes skifter fra at være ond og god, og at der bliver udvist venlighed og omsorg overfor offeret, uanset om det er den mindste ting, så ser offeret det gode i aggressoren og ser, at denne også er et offer.” Ud af de valgte cases ses venlighedsaspektet mest ved gidseltagningen i Stockholm. På trods af gidseltagerens brutale, frembrusende adfærd, når de ikke fik indfriet deres krav, dannede de allerede fra start af en form for fundament med gensidig venlighed mellem dem og gidslerne. Som beskrevet i redegørelsen af gidseltagningen i Stockholm, var der flere handlinger fra gidseltagerne, som medførte, at gidslerne begyndte at stole mere på dem end på politiet. I gennemgangen af gidseltagningen i Stockholm,

beskrevet i Grahams bog, lader det derudover også til, at gidseltagernes adfærd, ikke kun deres handlinger, var rolig og nærmest ikke-truende. En af de ting, som kan have medført, at identifikationen, og herunder romantiseringen for nogle af de kvindelige gidsler, udviklede sig i så høj grad, kan være det faktum, at gidseltagerne i nogle tilfælde satte gidslernes behov før deres egne. Som beskrevet tidligere gav en af gidseltagerne sin jakke til et frysende og rystet gidsel, og længere inde i gidseltagningen kom gidseltageren derudover i tanke om, at han havde tre pærer i sin bukselomme fra et tidligere måltid. I stedet for kun at dele dem med sin makker, valgte han at dele alle tre pærer i halve, så alle gidslerne også kunne få mad. Dette er blot nogle af de venlige og omsorgsfulde ting, som gidseltagerne i Stockholm gjorde, men de er med til at understrege, at venlighedsaspektet spiller en stor rolle for identifikationen med aggressoren i frygtelige, isolerede omgivelser. Med henblik på sagen om Hearst kan man sige, at taknemmeligheden overfor hendes kidnappere, og dermed hendes opfattelse af deres venlighed, blev styret af, når hun fik lov til at komme mere og mere ud af skabet, hvori hun befandt sig det meste af tiden. Hun begyndte at lægge mærke til, at jo mere hun lyttede til deres idéer og historier, jo oftere fik hun lov til at komme ud af det isoleret skab, og jo mere blev hun derved en del af et fællesskab. Ansvar for hendes bevægelsesfrihed lå derfor i hendes egne hænder, og i og med, at hun blev lukket mere ud af skabet og skabte et bånd til sine kidnappere, følte hun, at kidnapperne var venlige og søde mod hende – fordi de bare kunne have ladet hende blive i skabet uanset hvad.

Forsvarsmekanismer og tilknytning

Ved hjælp af de forskellige valgte teoretikere og de cases, som vi har valgt at benytte som eksempler på teoretikernes hypoteser, har vi nu undersøgt de forskellige psykologiske mekanismer, som kan ligge til grund for, hvorfor et offer sympatiserer med gerningsmanden og udvikler positive følelser overfor denne, altså hermed identificerer sig med gerningsmanden. Vi har derudover undersøgt, hvad der kan få et offer til fuldstændigt at ændre sin ideologi og tilmed udføre kriminelle handlinger sammen med gerningsmanden, hvortil de fleste teoretikere står ved, at det er offerets overlevelsesmekanismer, der spiller ind. I det følgende afsnit vil vi tage fat i de resterende forsvarsmekanismer, og herunder også undersøge tilknytningen til gerningsmanden, hvilket kan bidrage til diskussionen om, om der er tale om overlevelsesinstinkt eller reel overgivelse til et nyt verdenssyn.

Som beskrevet i projektets teoriafsnit om forsvarsmekanismer, benyttes de for at beskytte individet mod udefrakommende trusler, så individet bedre kan håndtere konflikter i livet. Hermed kan man

sige, at forsvarsmekanismer spiller en stor rolle ved udviklingen og vedligeholdelsen af Stockholmsyndromet, da et offer bliver truet på livet, både fysisk og psykisk, hvilket således resulterer i, at forsvarsmekanismerne automatisk bliver aktiveret. De forsvarsmekanismer, som vi mener tydeligt ses ved ofre for Stockholmsyndromet, består af identifikation med aggressoren, som vi har analyseret indtil nu, regression, benægtelse, projektion og reaktionsdannelse. Sidstnævnte forsvarsmekanisme vil vi påstå eksisterer ved størstedelen af udviklingen af Stockholmsyndromet. Dette fordi, at offeret underkaster sig gerningsmandens autoritet og begynder at opføre sig modsat af, hvad det egentlig har lyst til, af frygt for gerningsmanden. Dette gøres af frygten for, hvad der kan ske, hvis offeret modsiger autoriteten. Hvis offeret holder gidseltageren glad og tilfreds, vil offerets overlevelsesmuligheder være større. Dermed kan denne forsvarsmekanisme siges at være et argument for påstanden om, at offerets handlinger og adfærd i denne sammenhæng er en taktik for at overleve situationen. Offerets had, vrede, og forvirring over at være i den givne situation, skjules, ifølge denne forsvarsmekanisme, bag følelser som for eksempel at have sympati med gerningsmanden, udvise venlighed og samarbejde med gerningsmanden. Ifølge Grahams teori om Stockholmsyndromet er offerets adfærd og handlinger også bare et forsøg på at overleve – hun generaliserer dog Stockholmsyndromet til ikke kun at omhandle situationer omhandlende gidseltagninger og kidnapninger, men til at omhandle hele, samfundsmæssige grupper – altså mænd mod kvinder.

Forsvarsmekanismen regression, som virker til at være den forsvarsmekanisme, som mange af de nævnte teoretikere vender tilbage til og benytter som forklaringsmodel til offerets klamren til gerningsmanden, og herunder offerets umoralske adfærd, består som sagt af, at offeret vender tilbage til et tidligere udviklingstrin i dets liv. Et udviklingstrin svarende til en infantil fase – det vil sige, hvor adfærden svarer til den af et spædbarns. Offeret vender tilbage til denne fase, fordi det ikke kan håndtere den situation, det befinder sig i, og ifølge Herman vil offeret dermed være mere tilbøjeligt til at knytte sig til det eneste forhold, der er tilladt i den givne situation – nemlig forholdet med gerningsmanden. Som Thomas Strentz påpeger, så vil tilknytningen til gerningsmanden og regressionen til en barnagtig fase, medføre, at offeret frygter separation fra gerningsmanden, hvorfor offeret klamrer sig til denne. Dette kan overføres til både gidseltagningen i Stockholm og Patricia Hearst' kidnapning. Ved gidseltagningen i Stockholm dannedes der denne tilknytning til gidseltagerne, og udover at gidslerne var fysisk afhængige af gidseltagerne for at overleve, lader det til, at de psykisk også har været afhængige af gidseltagerenes tilstedeværelse. De har reageret som

børn, der har været afhængige af deres forældre. Som Bowlby påpeger, så søger barnet sin 'sikre base', det vil sige, at det holder sig altid i nærheden af dem, der tager sig af det. I og med, at det i næsten seks dage har været gidseltagerne, som har taget sig af gidslerne, har gidslerne muligvis forbundet gidseltagerne med deres 'sikre base', fordi det har været dem, som har beskyttet gidslerne. Afhængigheden af gidseltagerne kan især fremhæves, idet politiet fik tvunget alle sammen ud af bankboksen. Her nægtede gidslerne at gå først ud, som politiet krævede, da de frygtede for gidseltagerens efterfølgende sikkerhed. Gidslerne insisterede således på, at de først ville komme ud af boksen, når gidseltagerne havde forladt boksen først og dermed var i sikkerhed. Ligesom et barn græder, når det adskilles fra sin mor eller anden primære omsorgsperson, blev gidslerne konfronteret med truslen om adskillelse fra deres trygge omgivelser og de personer, som havde beskyttet dem de sidste mange dage. Ud fra Hearst' sag kan det være, at hun ligeledes vendte tilbage til dette barnagtige udviklingstrin, hvor hun følte, at hun var afhængig af sine kidnappere, og at disse ligeledes var hendes 'sikre base', hvorfor hun ikke vendte tilbage til sin familie efter flugten fra bankrøveriet. Med udgangspunkt i Frankl kan hun have følt, at hun ikke havde nogen anden mening med sin eksistens end at blive hos sine kidnappere og udføre samme handlinger som dem. På grund af uforudsigeligheden ved, hvad der ville ske, hvis hun besluttede sig for at trodse sine kidnappere og vende hjem, kan hun, ifølge Frankl, have valgt at gå i sine kidnapperes fodspor og dermed have endt med at udføre handlinger, som hun inden kidnapningen ikke ville kunne stå inde for. Som beskrevet i teori afsnittet om tilknytning, mener Bowlby, at tilknytning er instinktivt og aktiveres under forhold, hvor individet er truet med adskillelse fra andre og herunder også, hvor individet oplever usikkerhed og frygt. Ifølge Frankl har alle mennesker brug for en eller anden form for menneskelig kontakt. Med disse to udtalelser in mente, kan man sige, at ved gidseltagningen i Stockholm, var gidslerne både truet med adskillelse fra gidseltagerne, samt befandt sig i en situation, hvor de oplevede usikkerhed og frygt – i starten på grund af gidseltagerne, men til sidst på grund af politiet. Dermed blev tilknytningen til gidseltagerne aktiveret. I forbindelse med Patricia Hearst, havde hun brug for en eller anden form for menneskelig kontakt, og dette fik hun således i kraft af, at hun lyttede til kidnapperne.

I forhold til undersøgelsen om, hvorledes Stockholmsyndromet er et overlevelsesinstinkt, kan der, ud fra teorier om tilknytning, i højeste grad argumenteres for, at tilknytningen er en overlevelsesmekanisme. Som beskrevet tidligere, er man ifølge Bowlbys tilknytningsteori biologisk programmeret til at skabe tilknytninger til andre mennesker, fordi det hjælper mennesket med at

overleve. Men han siger ligeledes, at tilknytningen aktiveres under forhold, hvor mennesket er truet med adskillelse, og hvor det oplever frygt og usikkerhed. Spørgsmålet er her, hvordan tilknytningen til gidseltageren således kan fortsætte i mange år efter befrielsen, da gidslet jo ikke længere er truet med adskillelse eller oplever frygt og usikkerhed. Hvis man skal tage fat i Graham, kan det være fordi gidslet stadigvæk er bange for sin gidseltager og dermed bare følger denne. Herman tilføjer her: "The victim may live in terror of his wrath, but she may also view him as the source of strength, guidance, and life itself... entering a delusional world" (Herman, 1997: 92).

Diskussion

Gennem arbejdet med fænomenet Stockholmsyndrom, har vi stødt på flere måder, man kan vælge at anskue fænomenet på. Som beskrevet i projektets teoriafsnit, udviser de forskellige teoretikere nogle grundlæggende forståelsesforskelle af fænomenet Stockholmsyndrom. Om fænomenet udspringer fra et enkelt individ, den sociale sammenhæng, eller om det er noget biologisk, der ligger til grund for det, er nogle af de ting, som vi kunne tænke os at diskutere i følgende afsnit.

Udvikles Stockholmsyndromet på grund af selve situationen, som offeret befinder sig i, eller er det på grund af en mekanisme inde i hovedet? Eller kan det i virkeligheden forklares med biologiske instanser – det vil sige, tilknytter offeret sig gerningsmanden og udvikler positive følelser overfor denne, fordi det er biologisk disponeret til at tilknytte sig andre mennesker? Og i en sådan situation, hvor offeret er isoleret fra andre end gerningsmanden, så begynder det altså derved at knytte sig til denne på grund af manglen på kontakt og kærlighed.

Ifølge Graham er Stockholmsyndromet et socialt fænomen, idet hun benytter forklaringen med, at det er en overlevelsesmekanisme. Hun påstår, at offeret forsøger at overleve situationen ved at bilde sig selv ind, at gerningsmanden er venlig, og at det har positive følelser overfor gerningsmanden – og i nogle tilfælde, romantiske følelser. Hun videreudvikler Stockholmsyndromet således, at det kan anskues som et generelt, samfundsmæssigt problem, og ikke bare et sjældent fænomen, der opstår i situationer med enkelte individer, herunder gidsler og gidseltagere. Der kan diskuteres, hvorvidt fænomenet kun er socialt, idet følelser er meget subjektive og kærlighed er individuelt fra person til person.

Det er forskelligt fra menneske til menneske, hvem der udvikler fænomenet og hvem, der ikke gør, hvilket netop ses ved forskellige sager om Stockholmsyndromet – fænomenet er både opstået, når et offer har været alene og isoleret med gerningsmanden, og det har opstået i grupper, hvor der har været flere gidsler involveret, ligesom ved gidseltagningen i Stockholm. Det er ligeledes varierende, om det er mænd eller kvinder, der udvikler fænomenet, hvortil man dog kan sige, at ved kvinders tilfælde, er der en højere grad af intimitet og udviklingen af romantiske følelser for gerningsmanden. Men med dette in mente, kan der her diskuteres om, Grahams teori om Stockholmsyndromet som et socialt fænomen, og herunder hendes tilsyneladende fremhævelse af, at det kun er kvinder, som udvikler fænomenet, kan siges at være fyldestgørende. Dette fordi, at sager om mænd, som har udviklet Stockholmsyndrom, som for eksempel ved gidseltagningen i Stockholm, ligeledes forekommer. Man kan, ifølge Bowlby, argumentere for, at alle individer har behov for tilknytning og behov for personlige relationer, hvorfor det ikke kan konkluderes, at Stockholmsyndromet kun forekommer hos kvinder. Det virker dog til, at man kun hører om sager vedrørende kvinder, herunder også voldelige parforhold og voldtægter, hvormed man kan diskutere om Stockholmsyndromet er et feminiseret fænomen, som Graham påpeger.

Man kan på det biologiske niveau diskutere, om mennesket derfor skaber disse tilknytningsforhold med sin tilfangetager grundet de medfødte, genetiske omstændigheder. Mennesket forringer sine muligheder for overlevelse ved at leve alene og uden tilknytning til andre mennesker. Rent biologisk mener Bowlby, at tilknytningsforhold skabes på baggrund af, at det vil hjælpe mennesket med at overleve, og truslen om adskillelse fra andre medfører, at tilknytningen aktiveres. Under fangenskab er en af de mest umenneskelige handlinger, at dehumaniserer fangen, hvilket kan ske, ved for eksempel, at tiltale fangen uden navn, være alene eller andre lignende ting. Hvis vi havde valgt at tage udgangspunkt i gerningsmanden i stedet for offeret, kan der diskuteres, hvorvidt gerningsmanden ville søge denne tilknytning til gidslet, ligesom offeret søger tilknytning til gerningsmanden. Når gerningsmanden kidnapper et offer eller tager gidsler til fange, gør gerningsmanden det muligvis for at få opfyldt sin egen overlevelses kriterier. Politiet i Stockholm efterlever ikke gerningsmændenes krav, og gidseltagerne bliver påtvunget mere tid med gidslerne end først forventet og vælger derfor at åbne op for kommunikation til gidslet, hvilket kan føre til en tilknytning til offeret. Man kan diskutere, om det er gidseltageren, der starter hele tilknytningen i og med, at gidseltageren udviser venlighed og omsorg over for gidslerne, som netop medfører, at gidslerne har mulighed for at udvikle positive følelser over for gerningsmanden. Hvis vi havde

anskuet emnet fra gidseltagerens synsvinkel, ville vores teori muligvis have set lidt anderledes ud, men gennemarbejdningen af undersøgelserne ville sandsynligvis have endt ud med et lignende resultat - i hvert fald, hvis man ser på det biologisk.

I det følgende afsnit vil vi diskutere, hvorvidt man kan påstå eller modbevise, at der kun er tale om en enkelt af de ovenstående faktorer. Gennem arbejdet med fænomenet, har vi lagt mærke til, at de forskellige teorier har en tendens til at fokusere på, at fænomenet er en overlevelsesmekanisme. Forskellen ligger i, at de har forskellige indgangsvinkler, men det ender ud i et spørgsmål om overlevelse. Men hvor længe kan man sige, at overlevelsesinstinktet varer? Når offeret er sluppet ud af den givne situation, men stadig efter befrielsen fortsætter med at have positive følelser over for gerningsmanden og i nogle tilfælde endog danner romantiske forhold med denne, hvornår kan man så sige, at det ikke længere er et spørgsmål om overlevelse, men i stedet et spørgsmål om ægte følelser? Vi tror dog ikke selv, at intime, romantiske følelser er noget, som vil forekomme i hver case om Stockholmsyndrom, og det er op til individets overbevisning om der vil forekomme 'ægte' kærlighed. Kærlighed er en u håndgribelig størrelse, og det er derfor svært at sige hvornår det er ægte. Vi mener, at ved casen i Stockholm, var der tale om større kærlighedspræget følelser end bare overlevelse eftersom at to af gidslerne blev forlovet med gidseltagerne nogen tid efter befrielsen fra bankboksen. Hvad kan man så sige, at fænomenet Stockholmsyndrom er? Er det bare basal overlevelse?

Er der nogle, der har større chance for at udvikle fænomenet end andre? Der bliver gennem opgaven implicit lagt op til, at de fleste mennesker kan udvikle Stockholmsyndrom, hvis de står i en presset situation, hvor deres videre overlevelse er i fare. Her er der altså tale om, at fænomenet udspringer af den sociale sammenhæng. På trods af, at vi godt kan se sammenhængen mellem udviklingen af Stockholmsyndromet og den sociale kontekst, kan det ligeledes diskuteres, hvorvidt små faktorer i et individs liv kan have en indvirkning på, hvor let fænomenet kan forekomme i den givne situation. Hvis en person for eksempel før har været i karambolage med politiet, kan dette muligvis være et fundament til, at gidslet har nemmere ved at skabe en interaktion med gidseltageren og derigennem dele de samme standpunkter, som gidseltageren - herunder vreden mod autoriteter såsom politiet. På den anden side kan man dog sige, at en person, der har svært ved at acceptere autoriteter generelt, kan have det vanskeligt med at tage gidseltagerens kontakt til sig og i stedet for at søge en tilknytning til gerningsmanden, vil offeret muligvis vælge at tage afstand til vedkommende.

I forbindelse med diskussionen om hjernevask, kan man diskutere om hjernevask kan sidestilles med Stockholmsyndromet. Dette fordi, at der, som nævnt i afsnittet om hjernevask, er mange udefrakommende, inklusive os selv, som ved første øjekast, har en tendens til at bortforklare fænomenet med beskyldninger om hjernevask.

Mange af de faktorer, der er i spil under udviklingen af Stockholmsyndromet, kan vi se går igen i mange beskrivelser af påvirkningsstrategierne om hjernevask. Det essentielle i processen med at få en person til at opgive sine overbevisninger og adoptere en andens, er at overbevise personen om, at man er dens eneste ven - den eneste, der forstår. Ved at overbevise dem om, at det er 'os mod dem', skabes der et fortroligt bånd med personen, og som tidligere omtalt vil personen således være mere modtagelig for forslag, som vedkommende aldrig før ville have overvejet. Dog kan man sige, at på trods af, at der er mange ligheder mellem hjernevask og Stockholmsyndrom, er der, ud fra vores nyerhvervede viden om hjernevask, også mange forskelle mellem de to. De to vigtigste forskelle kan siges at være den fysiske tvang og bevidstheden omkring ens handlinger. Ligeledes har faktorer som venlighed og omsorg en enorm betydning for udviklingen af Stockholmsyndrom, men det er oftest ikke noget, som der benyttes i forbindelse med hjernevask. Her er det oftest bevidste, onde handlinger, som kan siges at være umenneskelige. Faktorerne venlighed og omsorg er ikke en nødvendighed inden for hjernevask, hvilket for eksempel kan ses ved sagen om Elizabeth Smart. Der kan således diskuteres, om det er disse faktorer, der har gjort, at Smart ikke har udviklet følelser på samme måde, som Hearst og gidslerne i Stockholm har. Har det faktum, at Smart ikke blev mødt med venlighed, men i stedet fysisk og psykisk terror, været nok til, at hun ikke udviklede de typiske tendenser af Stockholmsyndromet? At hun ikke knyttede sig til sine kidnappere og udviklede positive følelser overfor dem? Den måde hun forholdte sig til dem på, var ren overlevelse for både hende selv og hendes familie. Der var ikke noget eftermæle, hvor hun følte savn til sine kidnappere og ville beskytte dem. Med denne diskussion kan man se, hvor stor en betydning venlighed har for udviklingen af Stockholmsyndrom, hvorfor man nok i højere grad kan påstå, at Smart blev udsat for hjernevask. Uden venlighed ses der ikke noget samlet standpunkt og fundament, som gidsel og gidseltager kan benytte til at danne en tilknytning til hinanden.

Konklusion

I analysen og diskussionen af fænomenet fandt vi, at Stockholmsyndromet i høj grad opfattes og forklares som en overlevelsesmekanisme. Ud fra den empiri vi har indsamlet, kan vi konkludere, at

både det biologiske, sociale og individuelle aspekt hver især har en indvirkning på udviklingen af Stockholmsyndromet. Man kan således ikke udelukke den ene frem for den anden. Vi har set, at der er nogle biologiske aspekter, herunder den instinktive tilknytning, der spiller ind, men ligeledes er det de givne omstændigheder og tidligere begivenheder i offerets liv, der har at gøre med, om fænomenet udvikles hos det enkelte individ og i hvilken grad, det udvikles.

Vi kan konkludere, at fænomenet, og dermed de positive følelser overfor gerningsmanden, starter ud med at være en ren overlevelsesmekanisme hos offeret. Da fænomenet dog i nogle tilfælde udvikler sig til at indeholde romantiske følelser overfor gerningsmanden, og i sidste instans, at gidslet eventuelt gifter sig med denne, kan vi her ikke konkludere, hvorvidt det er fænomenet, som fortsætter, om det er længerevarende post-traumatisk stress, eller om det er ægte følelser, der har udviklet sig mellem gidsel og gerningsmand.

I forbindelse med problemstillingen omkring hjernevask, kan vi konkludere, at man ikke kan sidestille hjernevask med Stockholmsyndromet, da vi har set, at gerningsmanden med hjernevask går ind i processen med en bevidst handling og forståelse for, hvad udfaldet for dette skal ende ud i, ofte gennem fysisk magt. Med Stockholmsyndromet er der tale om en indgangsvinkel, hvor gerningsmanden oftest ikke er bevidst om og har til formål at tilknytte sig til gidslet. Her er det oprindelige formål med gidseltagningen eller kidnapningen, i de fleste tilfælde, at få løsepenge for gidslerne, hvor der efterfølgende, i forbindelse med varigheden af situationen, dannes en tilknytning mellem gidsel og gidseltager.

Litteraturliste

Bøger (Inkl. e-bøger):

Frankl, Viktor. *Psykologi og eksistens*. Gyldendal, 1993

Frankl, Viktor. *Man's search for meaning. An introduction to Logotherapy*; Third Edition. Touchstone Edition, Simon & Schuster, Inc., New York, 1984

Flyvbjerg, Bent. *Making Social Science Matter*. Kapitel 6, 66-87 og kapitel 9, 129-140

Graham, L.R. Dee m.fl. *Loving to Survive. Sexual Terror, Men's Violence and Women's Lives*. New York University Press, 1994

Herman, Judith. *Trauma and Recovery*. The aftermath of violence – from domestic abuse to political terror, 1997

Kuschel, Rolf, m.fl. *Ondskabens Psykologi – Socialpsykologiske essays*. Frydenlund, 2004

Lifton, Jay. *Thought Reform and the Psychology of Totalism: A Study of "brainwashing" in China*. University of North Carolina, 1989

Tidsskriftartikel

Bowlby, John. *Psyke & logos*, Årg. 27, nr. 2, S. 922-927, 1040-1041, 2006

Internetsider

Viktor Frankl Institute: *Biography*

<http://www.viktorfrankl.org/e/chronology.html>.

Besøgt den 29.04.2015

Simply psychology: (2007): *Bowlby*

<http://www.simplypsychology.org/bowlby.html>

Besøgt den 05.05.2015

Den Store Danske: Skogemann, Pia (2012): *Carl Gustav Jung*
http://www.denstoredanske.dk/Krop,_psyke_og_sundhed/Psykologi/Analytisk_psykologi/Carl_Gustav_Jung.

Besøgt den 03.05.2015

Simply psychology: McLeod, S. A. (2008): *Case Study Method*

<http://www.simplypsychology.org/case-study.html>

Besøgt den 11.05.2015

Webmd: Davis, Jeanie Lerche: *Elizabeth Smart*

<http://www.webmd.com/balance/news/20030313/what-kept-elizabeth-smart-from-escaping>

Besøgt den 20.04.2015

Youtube.com: (2013): *Elizabeth's Story, A Meredith Vieira Special*

<https://www.youtube.com/watch?v=0PcZyrMJASA>

Besøgt den 22.04.2015

Simply psychology (2008): *Forsvarsmekanismer*

<http://www.simplypsychology.org/defense-mechanisms.html>

Besøgt den 04.05.2015

Den Store Danske: Andkjær Olsen, Ole (2014): *Forsvarsmekanismer*

http://www.denstoredanske.dk/Krop,_psyke_og_sundhed/Psykologi/Psykoanalyse_og_egopsykologi/forsvarsmekanismer

Besøgt den 05.05.2015

Den Store Danske: Katzenelson, Boje (2010): *Fænomenologi - fænomenologisk psykologi*

[http://www.denstoredanske.dk/Sprog%2c_religion_og_filosofi/Filosofi/Filosofi_og_filosoffer_-_1900-t./f%C3%A6nomenologi/f%C3%A6nomenologi_\(F%C3%A6nomenologisk_psykologi\)](http://www.denstoredanske.dk/Sprog%2c_religion_og_filosofi/Filosofi/Filosofi_og_filosoffer_-_1900-t./f%C3%A6nomenologi/f%C3%A6nomenologi_(F%C3%A6nomenologisk_psykologi))

Besøgt den 11.05.2015

Medical-dictionary: (2008): *Identifikation*

<http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Identification+with+an+aggressor>

Besøgt den 04.05.2015

International psychoanalysis: *Identifikation*

<http://internationalpsychoanalysis.net/2012/03/17/psychological-enslavement-understood-through-ferenczis-concept-of-identification-with-the-aggressor-with-jay-frankel-at-nyfs-3/>

Besøgt den 04.05.2015

Viktor Frankl: *Kronologi*

<http://www.viktorfrankl.org/e/chronology.html>

Besøgt den: 05.05.2015

Alt for Damerne: Sig, Louise Gade (2012): *Patty Hearst: Fra millionærdatter til bankrøver*

<http://www.altfordamerne.dk/kultur/gossip/patty-hearst-fra-millionardatter-til-bankrover/>

Besøgt den 19.04.2015

Den Store Danske: Olsen, Ole Andkjær (2014): *Sigmund Freud*

http://www.denstoredanske.dk/Krop,_psyke_og_sundhed/Psykologi/Psykoanalyse_og_egopsykologi/Sigmund_Freud?action=history .

Besøgt den 03.05.2015

Medical-dictionary: *Stockholmsyndrom*

<http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Stockholm+syndrome>

Besøgt den 11.04.2015

FBI: *The Patty Hearst Kidnapping*

<http://www.fbi.gov/about-us/history/famous-cases/patty-hearst-kidnapping>.

Besøgt den 19.04.2015

Den Store Danske: Poulsen, Arne & Jørgensen, Sylvester (2014): *Tilknytning*

http://www.denstoredanske.dk/Krop,_psyke_og_sundhed/Psykologi/Psykodynamik,_terapiformer_og_begreber/tilknytning

Besøgt den 05.05.2015

Munkholm: *Tilknytningsforstyrrelser*

http://www.munkholm.cc/fileadmin/user_upload/munkholm/filer/munkholm_PDF/JOHN_BOWLBY_-_TILKNYTNINGSFORSTYRRELSER.pdf

Besøgt den 05.05.2015